

MUSIK
FÖR SPRÅKETS SKULL

Handbok för pedagoger
och familjer i förskolan

INNEHÅLL

Förord 3

Låt dig inspireras – så använder du materialet 5

Motala – puls, rytm och rörelse 7

Örebro – sång och barnets röst 17

Mölndal – instrument i förskolan 26

Göteborg – musik med alla sinnen 37

Förskola och kulturskola – i samklang 47

Föräldramedverkan – för allas skull 52

När musiken kom till familjen – reportage 55

Lektionsupplägg – steg för steg 59

Det vidgade språket – ett tydligt resultat 64

Forskning – hjärnan bakom allt 70

Efterord 77

Tack och källor 79

Noter & sångtexter 80

Bildstöd 99

LJUV MUSIK OCH MÄNSKLIG RÄTTIGHET

Vi vet i dag att en satsning på musik är en satsning på språk. Genom forskning vet vi också att våra hjärnor är på topp vad gäller språkinlärning när vi är tre år. Så vad gör vi med den kunskapen?

I Göteborg, Motala, Örebro och Mölndal finns sedan flera år estetiska lärprocesser i förskolan i syfte att främja barns språkutveckling. Med inspiration av varandra, men också från andra metoder och idéer, har representanter för dessa kommuner nu format ett undervisningsmaterial. Ett dokument som kan leda till nya upptäckter och förfiningar av användare på förskolor, i kulturskolor och av familjer i hemmen. Du håller det i din hand: **Små barns skapande** – en inspiration i text, bild och film från fyra kommuner som arbetar med musik i förskolan.

Finansierat av Allmänna arvsfonden finns det här läromedlet kostnadsfritt för spridning till alla förskolor och kulturskolor, till varje familj. Det är bara att ta emot.

En satsning på musik är en satsning på språk. I förlängningen kan det leda till ökad måluppfyllelse för alla barn och på sikt skapa en mer jämlik förskola och kulturskola.

När det gäller språkinlärning är man på topp fram till tre års ålder.

Hugo Lagercrantz
barnläkare och professor emeritus

Samarbete mellan förskola och kulturskola är nyskapande i sig och inom projektet har deltagarna lärt av varandra.

Gamla kunskaper presenteras på nytt och anpassas till nya generationer. I de områden där metodiken redan praktiseras talas många olika språk och metoderna i sig är organiska. Ingen säger därför *hur* du ska göra. Bara att.

För vinsterna är så många. De estetiska inslagen stärker inte bara barnens språk, de ökar också föräldrarnas delaktighet i förskolornas verksamhet, barnens utveckling och i förlängningen i samhället i stort.

Att skapa i samklang med föräldrarna är en nyckel. De går med stolthet på konserter och familjeträffar och ser vad musiken ger barnen: språkutveckling, stärkt självkänsla och självförtroende.

Om föräldrar efterfrågar estetiska lärprocesser i förskolan ökar sannolikheten att de införs. Det här är ett försök att sprida kunskap om vad varje förskola och kulturskola i varje svensk kommun kan åstadkomma om de bestämmer sig för det. Och det är aldrig försent. Nya små människor föds hela tiden.

Satsa på de yngsta och ge alla barn möjlighet att nå sin fulla potential.

Det låter inte bara som ljuv musik. Det låter som en mänsklig rättighet.

MARGARETHA GRAHN, *projektledare Små barns skapande och lektor i pedagogik med specialisering estetiska lärprocesser*
MALIN CLAUSSON, *redaktör Små barns skapande, författare och journalist*

LÅT DIG INSPIRERAS

Kanske tror du att musikundervisning i förskola kräver en kompetens du saknar. I så fall vill vi få dig att tänka om. Små barns skapande bygger på beprövad erfarenhet. Just därför vet vi att alla kan.

I följande kapitel beskriver de fyra medverkande kommunerna i projektet hur de arbetar med musik i sina förskolor.

De presenterar sina olika inriktningar och kommer med konkreta förslag på musikaliska övningar de gör med barnen, allt pedagogiskt presenterat i text, bild och film.

Här förklaras också hur de olika övningarna bidrar till barnens språkutveckling.

Låt dig inspireras av hur de arbetar i Motala, Örebro, Mölndal och Göteborg, ta med dig det som just du vill pröva på din förskola. Eller hemma med dina egna barn. Gör som barnen, härma. Säkert utvecklas så småningom en egen variant.

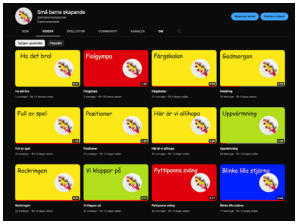
SÅ GÖR DU

TILL DIG SOM ARBETAR I FÖRSKOLAN är de nästkommande kapitlen tänkta att fungera som en inspiration. Både för dig som kanske ännu inte arbetat med musik och för dig som är ute efter nya tips och övningar. Som komplement till text och bild finns inspelade **filmer på Youtube** där du lätt kan se hur det praktiskt går till.

Youtube: Vi går in musiken till taktfast marsch

När du sett filmen, stäng ner fliken och gå tillbaka till läsningen. På Youtube-kanalen **Små barns skapande** kan du också gå in direkt och se samtliga filmer. När du hittat dina favoritövningar kan du och dina kollegor enkelt göra egna **spellistor**.

FÖR DIG SOM ÄR FÖRÄLDER ger filmerna en förståelse för hur undervisningen på ditt barns förskola kan gå till. Gör dem hemma tillsammans med ditt barn!

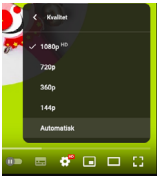
Det finns ett särskilt kapitel i boken (startar på sidan 52) som handlar om hur sången kan fortsätta i hemmen. Har ditt barns förskola ingen musikverksamhet, visa personalen den här boken och be dem sätta igång!

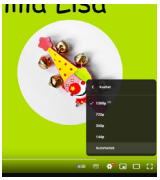
DU PEDAGOG SOM VILL FÖRDJUPA dina kunskaper hittar också en lång rad andra lästips, till exempel i kapitlet om forskning på musik och barns språkutveckling (start på sidan 70).

Utforska boken, använd den som det passar dig och om du tycker att den är bra, dela pdf:n och sprid kunskap, sång och musik till fler!

VILL DU PRINTA? Sist i boken finns noter och bildstöd att printa ut. Det går också bra att göra en utskrift av delar eller hela boken om så önskas för analog läsning.

FÖR BÄSTA FILMUPPLEVELSE kan du göra följande på Youtube: klicka på **inställningar** och ändra **kvalitet** till **HD 1080p** längst ner i högra hörnet. Allra längst till höger kan du också välja **helskärm**.

LYCKA TILL!

På Facebook hittar du boken och kan läsa mer om projektet @smabarnsskapande

PULS, RYTM OCH RÖRELSE

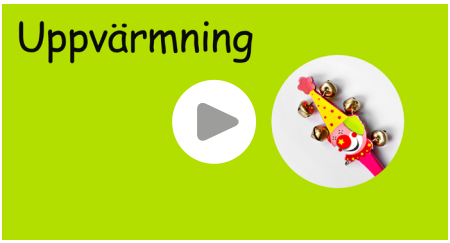
I Motala jobbar vi enligt rytmikmetoden. En musikpedagogik som i korthet går ut på att uppleva, förstå och lära sig musik genom rörelse. Kroppen är vårt främsta instrument.

Rytmikens grundare **Emile Jaques Dalcroze** (1865-1950) menade också att ”musikerns primära instrument är kroppen”. Utifrån den tanken utvecklade han en pedagogik där hela människan; fysiskt, psykiskt, emotionellt och socialt, grundas i musiken. Rytmikundervisning sker nästan uteslutande i grupp då dynamiken och samspelet med andra är en del av själva utövandet.

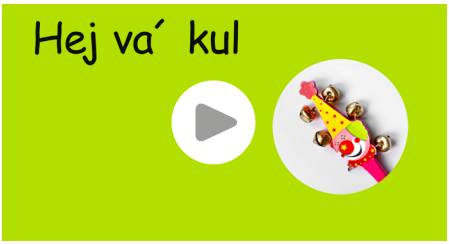
Vi fokuserar på de musikaliska grunderna puls och rytm då vi vet att det kan stärka barnens motoriska utveckling. Vi jobbar med musikens alla parametrar i

form av motsatser som **starkt** och **svagt**, **snabbt** och **långsamt**, **staccato** och **legato** liksom med frågeställningar som: *Hur känns det? Hur låter det? Hur kan vi gestalta det i rörelse?*

En tydlig struktur för lektionen med samma start och slut gör barnen trygga. Vi börjar alltid utanför rummet. Barnen står på led och vi går in till en musik med utvalda rörelser. Marschmusik ger tydlig puls och är lätt att gå till. Vi tränar att gå på led, samlas i en ring och ”väcker” kroppen, klappar igång den.

Youtube: Vi går in musiken till taktfast marsch

Youtube: Hej-sång på o-lika språk

NOTER PÅ SIDAN 80

Därefter har vi alltid en hej-sång. Samma varje gång men vi varierar utförandet. Igenkänning och omväxling.

Grunden för vår undervisning är att eleverna ska uppleva allt och kunna utföra allt med kroppen. På så vis tränar vi motorik, lyssning, känslor, samspel

Vi går in i musikstunden till taktfast marsch.

och kommunikation på ett lekfullt sätt. Samtidigt får vi mycket av det som enligt dagens forskning är grunden för språkutveckling och som Dalcroze menade var viktigt för att utvecklas som människa.

TRUMMA PÅ HINKAR

Vi försöker hitta eller skapa instrument som inte är för ljudstarka. Ett exempel är våra trumhinkar. Vi använder oss av hinkar på fem liter, lagom stora till barnen, dessutom nätta och lätta att förvara.

Att utveckla känslan för puls och rytm är en del i att vår språkutveckling. När vi börjar spela på hinkar är vi noga med att prata om dem som instrument.

Vi förebildar och visar hur barnen ska spela och ser det som en förberedelse till att spela i orkester.

Youtube: Vi trummar till vår visa

NOTER PÅ SIDAN 92

PULS MED PINNAR

Vi introducerar också spel med pinnar tidigt då vi tycker att de är användbara på många sätt i puls- och rytmarbete, men också i spegelövningar.

TIPS

Välj en hink med en något rundad kant i botten så att den är behaglig att spela på. Du kan också avlägsna hinkens handtag för en lättare hantering.

RAMSA OM EN MUS:

I vårt lilla hus.
Där trippar en liten mus (gå små mussteg med fingrarna på trumman).
Men ... (alla höjer händerna samtidigt).
STOPP! (vi spelar ett slag på trumman).
Den tittar hit, den tittar dit,
den tittar upp, den tittar ner.
Vad är det musen ser? (speja åt olika håll. Kanske är det något farligt? En katt? Eller något gott som musen vill skynda fram till. Låt barnen fantisera!).
Då springer musen allt den kan,
vilken tur den hann! Puh! (låt handen snurra runt trumman och göm den bakom ryggen, musen kan pusta ut!).

✓ **Lär er ramsan.** Spela med fingrarna på golvet, bordet, trummor eller annat.

✓ **Skapa, bygg ett litet hus.** Finns det någon leksaksmus eller leksakskatt som kan flytta in?

✓ **Vad händer sen**? *Kommer musen tillbaka? Går den någon annanstans?* Gör en berättelse.

✓ **Lek att ni är musen och katten**. Turas om att vara katt och mus i en danslek (se video).

Youtube: Puls, rytm och bokstäver

Pinnar ger ett mycket behagligare ljud än till exempel klaves i en stor barngrupp.

Så här använder vi oss av våra pinnar, steg för steg:

1. Vi delar ut pinnarna när alla barn sitter i ring och lägger två pinnar framför varje barn. Det blir en ”sol” eller en ”klocka”. En spontan association kan fångas upp, och då pratar vi lite om den.
2. Därefter sätter vi på musik och alla följer ledaren som plockar upp pinnarna och börjar spela.
3. Ledaren visar och anpassar spelet efter musiken. Hen slår till exempel pinnarna mot varandra, på knäna, mot pinnen som kompisen bredvid håller, högt upp ovanför huvudet, på golvet, och så vidare.

Pulsövningarna med pinnar tränar oss i:

✓ **Stopp och start**, lyhördhet och uppmärksamhet.
✓ **Orkestervana**, att följa en dirigent och spela samtidigt.
✓ **Taktarter**.
✓ **Formen** i musiken.
✓ Olika **tempon**.

När pulsspelet är inövat och barnen vet hur de ska göra kan du gå vidare med:

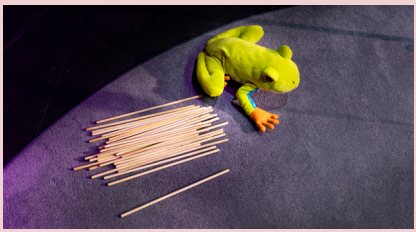
✓ **Enkelt** och **dubbelt tempo**.
✓ **Betoningar**.
✓ **Rytmer** och **stavelser**.

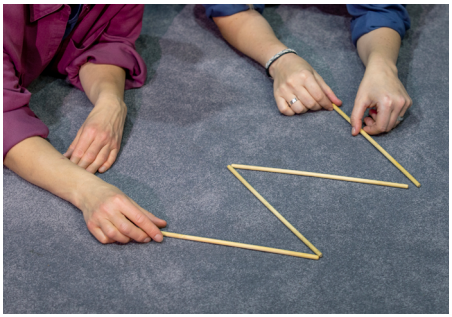
Det blir tydligare och mer distinkt när du spelar med pinnar än när du klappar händerna.

En annan fördel med att använda ett instrument är känslan av att det blir på riktigt. Vi gör musik. Pinnarna är också ett

TIPS OCH TÄNKVÄRT:

✓ Använd **ätpinnar**, **blompinnar** eller **rundstav**.
✓ Välj **musik** med tydlig puls och helst utan text, vi gillar **30-årsjiggen** med musikgruppen **Väsen**.
✓ Fundera på **hur det låter** när ni spelar med pinnarna på mattan, på en bordsskiva eller ett bordsben. Prata om hur klangen ändras.
✓ **Låt barnen önska** låtar. Det leder till spel i olika tempon och prat om musiken.
✓ Undervisa **utomhus** på sommaren. Leta efter egna pinnar i naturen att spela med och lyssna efter vilken klang de olika pinnarna har.

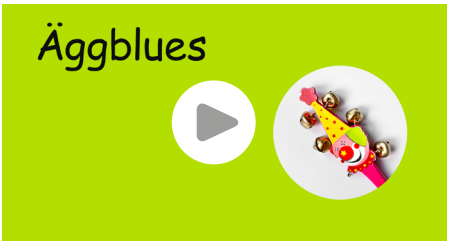

material som inspirerar till annat. De går att bygga med, bilda olika mönster eller banor, forma till konstverk eller bokstäver.

ÄGGMARACAS

Dessa instrument ger också ett behagligt ljud, många kan spela samtidigt. Äggen är bra att använda när vi ska öva nyanser. Att växla mellan att spela svagt och starkt. För det blir aldrig outhärdligt starkt. Vi delar ut äggen med en äggutdelarsång.

När alla har var sitt ägg kommer strutdockan fram. Är dockan nere i sin strut är äggen tysta. När dockan visar sig lite över strutens kant spelar vi svagt. Ju mer dockan visar sig desto starkare spelar vi med äggen. När dockan gömmer sig i struten

Youtube: Vi övar oss på starkt och svagt

hastigt blir det snabbt tyst igen.

Det blir ett spännande och lustfyllt moment med mycket fokus. Här övar vi **dynamik**, **crescendo**, **diminuendo**, (starkare och svagare), **start** och **stopp**.

Strutdockan är användbar på många sätt. För barnen blir det spännande och oftast mer fängslande att följa dockan än att följa en vuxen.

Vi använder också strutdockan för att införa begreppet **dirigent**. Ett musikaliskt och lustfyllt sätt att öva på att föra och följa, att få instruktioner, läsa av dem och hålla koncentrationen uppe.

BARNEN BLIR DIRIGENTER

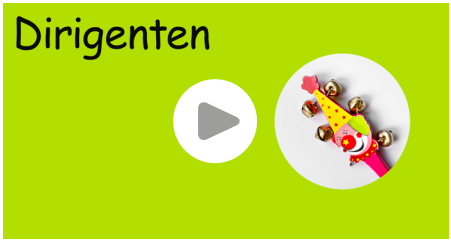
Låt barnen själva "förvandlas" till strutdockor genom att sätta upp ett skynke som ett barn kan gömma sig bakom.

När barnet visar sig lite ovanför skynket spelar, sjunger eller klappar övriga i gruppen svagt, när den bakom skynket visar sig mycket, spelar eller sjunger övriga starkt.

Utan skynke kan ni också öva på att visa med kroppen vad som avses. *Hur visar vi starkt med hela kroppen? Hur visar vi svagt? Hur gör vi en tydlig start med hela kroppen? Hur visar vi ett tydligt slut?* Reflektera och pröva med barnen.

Detta utvecklar kroppsmedvetenhet och kroppsspråk, att kommunicera och förstå vad någon annan menar.

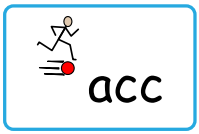
Det här är en gruppövning som handlar om att ge alla plats. För en del barn blir det en övning i att våga uttrycka sig, att våga vara i fokus och leda. För andra blir det en övning i att följa.

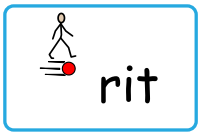

Youtube: Att vara, eller följa, den som leder

BILDSTÖD

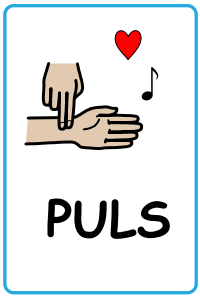
Vi tillverkar mycket eget bildstöd till sångtexter och olika moment för att lära oss musikaliska begrepp. Till exempel **accelerando**, **ritardando** och **dirigent**. Se nästa sida.

ACCELERANDO RITARDANDO

BILDSTÖDEN FINNS ATT SKRIVA UT PÅ SIDORNA 99, 102, 103 OCH 104

KÄNDA SÅNGER

Utgå gärna från sånger, ramsor och annat ni redan kan, till exempel **Blinka lilla stjärna**. Dela upp barnen i grupper och sjung olika ord eller fraser för varandra.

Vi övar också på skilda uttryck genom att sjunga sånger på olika sätt. Vi gör det med stöd av känslokort och sjunger sedan samma sång som vore vi glada, ledsna, arga, trötta eller rädda.

Vi tränar också på vokaler genom att sjunga en sång på A, O eller I. Välj en som alla redan kan och byt ut alla vokaler i orden till bokstaven A. Gör sedan samma sak men sjung på I. Eller E.

På liknande sätt kan samma sång användas för att öva olika tempon (snabbt, långsamt), olika volym (svagt, starkt).

En variant är att sjunga vissa ord tyst eller hela sången alldeles tyst (inom sig).

TIPS:

✓ **Rim-memory** kan användas som inspiration alternativt kan barnen rimma själva och hitta på nya verser.

✓ **Vad vore livet utan dig** är en bra sång att hitta på nya rim till.

✓ **Liten loppa är** en gammal visa där vi rimmar med barnen.

MÅNADSVISAN

Med hjälp av **Månadsvisan** går vi igenom tecknen för varje månad, pratar om året som helhet och årstiderna. Med bildstöd får barnen både ordet och tecknet för ordet och en bild som associerar till de olika månaderna för att underlätta inlärningen.

Vi sjunger sedan sången med teckenrörelserna till och noterar om barnen vet vilken månad de fyller år. (De som inte vet får i uppgift att med hjälp av pedagogerna ta reda på det).

När alla barn vet vilken månad som är deras gör vi en lek:

Vi sitter i ringen, sjunger sången. Då vi sjunger om till exempel januari, ställer sig de upp som fyller år den månaden. Till slut står alla upp och vi har sjungit om alla månader. Sedan sjunger vi sången igen och då sätter sig de ner vars månad vi sjunger om.

Vi delar ut ett sångblad med bilder och tecken på våra familjeträffar för att stimulera till fortsatt sång och samtal hemma.

Att använda tecken som stöd är också ett sätt att främja språkutveckling.

Till Månadsvisan finns mycket att knyta an: musikhistoria, orkesterinstrument, året och årstiderna. Ett bra sätt att lära sig månadernas namn och få klart för sig när den egna födelsedagen infaller.

I Sverige är vi ganska fokuserade på födelsedagar och personnummer, det är inte lika självklart i alla kulturer. Här kan vi på ett lekfullt sätt jobba med detta i allmänbildande syfte.

Musiken till Månadsvisan är dessutom ett berömt verk av **Beethoven**, det är roligt att känna till.

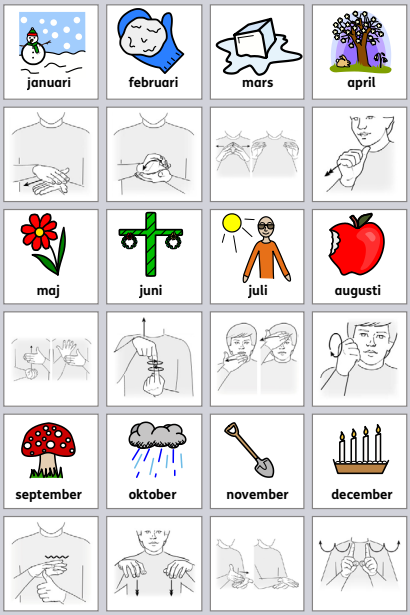
JOBBA VIDARE

✓ **Gör tecknen** utan sång till den instrumentala musiken.

✓ Sjung till **instrumental** musik, det är kul att sjunga till en hel orkester!

✓ Arbeta med **forte** och **piano** (starkt och svagt) i både rörelser och sång.

ÅRSTIDERNA

JANUARI: Vi fryser om händerna
FEBRUARI: Vi gör snöbollar
MARS: Snödrivorna smälter
APRIL: Tecknet för att luras (1:a april)
MAJ: Det växer och kommer blommor
JUNI: Vi gör en midsommarstång
JULI: Det är varmt och svettigt
AUGUSTI: Äpplena börjar mogna
SEPTEMBER: Det kommer svampar
OKTOBER: Höstregn
NOVEMBER: Sista spadtaget
DECEMBER: Vi tänder ljus

(Tecknen för januari och februari är inte identiska med dagens teckenspråk, vi har valt att behålla äldre symboler för dessa månader).

BILDSTÖDET FINNS ATT SKRIVA UT PÅ SIDAN 105

KLAPPA STAVELSER

Hur många klappar har våra namn? Det frågar vi oss när vi introducerar stavelse-klappar. Vi kollar vilka som har en, två, tre, fyra stavelser. När alla är säkra på hur många deras namn har, klappar vi alla namn.

Därefter tittar vi oss omkring och ”klappar” det vi ser: *lam-pa*, *mat-ta* och så vidare.

Vi jobbar med bilder och alla får prova att klappa orden vi väljer. Då kan vi styra in det på vissa rytmer.

I en annan övning får barnen hitta på ett ord som de vill klappa och sedan sätter vi ihop allas ord till en ramsa.

Därefter kan de bestämma var på kroppen vi ska klappa deras valda ord: på magen, på kinden eller foten. Till slut har en liten koreografi skapats.

Lägg till en liten förändring i taget så att det inte blir för svårt. Alla ska kunna hänga med.

LYSSNA PÅ LJUD

Hur låter det? Vi tränar barnen i att lyssna och bli medvetna om olika ljud och börjar med det som är närmast oss: kroppen.

Vi klappar på huvudet, på magen och upptäckten att det blir alldeles tyst när vi klappar på näsan blir ofta en aha-upplevelse. Vi fortsätter med saker omkring oss och pratar om ljud som är behagliga och obehagliga.

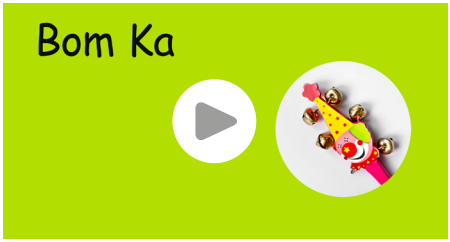
Youtube: Vi lyssnar på olika ljud

Vi skapar ljud med det vi har i rummet. *Går det att spela på ett papper? Hur låter golvet och väggarna? Kan ni skapa en komposition genom att bläddra i en bok eller studsa med en boll?* Svar: ja!

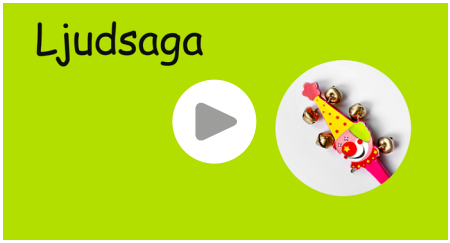
LEK MED LJUD

Att leka med ljud är roligt och när vi gör puls- och rytmövningar får varje klapp i händerna ett särskilt ljud, en stavelse. Vi börjar med ”bom”, som är klapp på knäna, sedan lägger vi till ”ka” som är klapp med händerna. Fler klappar, ljud och stavelser läggs till efterhand, vi hittar på tillsammans med barnen och utvecklar

ett mönster. Vissa språkljud är bra att träna extra på och det kan göras genom en ljudsaga, hitta på en egen eller ljudsätt en välkänd saga, som till exempel **Rödluvan**. *Hur låter det när Rödluvan går? Hur låter skogen som Rödluvan går i?*

Youtube: Vi härmar stavelser och styrka

Youtube: Vi tränar på olika språkljud

Ett annat tips är att använda skivan och boken **Jazzoo** och lyssna på musiken med barnen. *Vad hör vi? Kan det vara ett stort eller litet djur? Snabbt eller långsamt?*

Från en sittande position i ringen brukar vi be alla att sträcka ut sina ben in mot mitten, för att sedan lägga sig ner. Med allas fötter in mot mitten riskerar ingen att få en fot i huvudet.

Barnen får först lyssna på musiken och därefter gissa. Antingen gissar de en och en i tur och ordning eller så hjälps vi åt och ser om vi kan komma fram till några rätta svar.

SPELA IN LJUD

Att spela in egna ljud hemma kan också vara en uppgift till nästa gång vi ses. Sedan får vi lärare försöka lista ut vad det är som barnen har spelat in.

En annan rolig lek är att gissa vilket instrument det är som låter. Det kan utföras rygg mot rygg eller så står den som spelar bakom ett skynke.

ANVÄNDBARA MATERIAL:

- ✓ **Hinkar**.
- ✓ **Bluetooth-högtalare**.
- ✓ **Ätpinnar**.
- ✓ **Tyger**.
- ✓ **Rockringar**.
- ✓ **Gosedjur** och **dockor**.
- ✓ **Sångkort**.
- ✓ **Fallskärm**.
- ✓ **Bollar**.

HELENA HENNINGS och **CHRISTINA "FIFFI" OLSSON**, *Motala kulturskola*

SÅNG OCH BARNETS RÖST

Att hitta sin röst, våga sätta ord på sina känslor,
ha roligt och få känna sig stolt.
Det är målet. Med sången som redskap lär vi oss
ordens betydelse på ett nytt sätt.

I Örebro lägger vi fokus på sången, rörelsen och fantasin i vår musikundervisning för förskolebarn. Sången är ett viktigt redskap vid språkinlärning där barnen med musikens hjälp kan förstå ordens betydelse på ett annat och nytt sätt. Genom att sjunga hittar vi rätt ljud och uttal och med bildstöd som vägledning pratar vi om ordens betydelse och förstärker språket och inlärningen. Vi jobbar enligt El Sistemas förebildande modell och börjar när barnen är fem år. Grundinställningen är att alla kan och att vi är en ***kör***, inte en grupp barn som sjunger.

Vi lägger även stor vikt vid ***hur*** vi sjunger med barnen med målet att lära dem att sjunga på bästa sätt. Att välja rätt tonart är viktigt så att de kan sjunga ut och hitta sin egen röst. Då får vi vuxna sjunga i ett ljusare läge än vad som kanske känns bekvämt för oss.

Successivt blir barnen medvetna om sina egna röster och för att alla ska komma till sin rätt övar vi oss i att lyssna på varandra. Alla ska få möjlighet att sjunga ut, men ingen ska behöva forcera sin röst för att höras.

Genom rörelse befäster vi också orden och sången i kroppen. Vi kan dansa fritt eller enligt en enkel koreografi. Barnen får gärna fantisera fram en dans och ge förslag på hur de kan röra sig till musiken.

Att dansa tillsammans skapar glädje, vi slappnar av och med en avslappnad kropp blir det lättare att sjunga.

HEJ VÄDRET

Vi jobbar gärna med välkända sånger och varierar vårt sätt att sjunga dem. **Hej Vädret** av **Jujja** och **Tomas Wieslander** är en sådan. En uppskattad sång som de flesta förskolepedagoger känner till.

Youtube: Sång och samtal om väder

NOTER PÅ SIDAN 84

SÅ RÖR VI OSS:

Jag öppnar fönstret (öppna med ena armen)
Och tittar ut (handen vid pannan)
Hej vädret (vinka)
Här är jag (peka på dig själv)
Jag öppnar fönstret och tittar ut
Hej vädret här är jag
Hej vädret här är jag
Det regnar i dag (fladdriga fingrar som faller uppifrån och ner)
Hej vädret här är jag
Det regnar i dag

NOTER PÅ SIDAN 84

UTVECKLA:

- ✓ *Vad kan det vara mer för väder?*
- ✓ *Har någon ett önskeväder?*
- ✓ *Vad är temperatur?*
- ✓ *Hur känns vädret?*
- ✓ Sjung tillsammans!

Hej vädret på Spotify.

Den lär oss ord och begrepp som väder, regn, temperatur, hagel, åska, sol, kallt, varmt. Allt som har med väder att göra.

I vår El Sistema-grupp med femåringar startar vi med den här sången tidigt på höstterminen. Då får vi möjlighet att samtala lite. *Vad var det för väder när ni gick hit i dag? Vad är det för väder just nu?* (Kanske går vi fram till fönstret och tittar ut.) *Ser ni solen? Regnar det just nu? Hur kan vi se vinden?*

För att ytterligare befästa begreppet väder har vi bildstöd, kort med bilder på snö, regn, sol, vind, åska.

När vi har enats om vad det är för väder bestämmer vi tillsammans hur rörelsen ska se ut. När vi vet det sjunger vi (i F-dur).

TA HJÄLP AV BILDER

Hej sa Petronella är en annan klassisk sång att använda fram på höstkanten. I början tar vi hjälp av bildstöd (se nästa sida). Några okända ord dyker upp: galosch, traska, ljusan dag. Vi tittar på bilderna och samtalar kring texten:
Vad tycker Petronella om allt regn?
Hon blir glad när det regnar!
Vad tror ni hon gör när hon ser en vattenpöl? Hoppar i!
Här har barnen mycket att berätta.

DANSA PETRONELLA

Sen är det dags för paraplydansen. Vi gör en enkel koreografi till sången och använder oss av paraplyer i barnmodell.

Med två eller tre paraplyer kan ledaren dansa tillsammans med ett par barn i taget.

De övriga hjälper till att sjunga. Så turas vi om att dansa. I en liten grupp kan alla hinna dansa vid

BILDSTÖDEN FINNS ATT SKRIVA UT PÅ SIDORNA 106 TILL 109

samma tillfälle, alternativt kan två barn per gång få dansa paraplydansen, tills alla i gruppen har fått göra den.

Efter avslutad dans står ledaren och barnen kvar och inväntar applåderna. Vi avslutar med en stilfull bugning.

Här tränar vi sångröst, uppmärksamhet, ordförståelse, att följa instruktion och rörelser.

Har ni inte möjlighet att ackompanjera själva eller vill ha stöd till rätt tonart i sången finns en fin instrumentalversion. Regnet smattrar och åskan går lite grann: Hej sa Petronella på Spotify

Youtube: Regnramsa med variationer

HERR VATTENDROPPEN

Ett naturligt nästa steg kan bli ramsan **Herr Vattendroppen**. Vi sitter i ring, med handflatorna ut mot gruppen och inväntar tystnad. En lärare leder och en följer tillsammans med barnen.

Vi förklarar inte med ord vad som kommer att hända, inte ens första gången.

UTVECKLA:

✓ **Samtala** om vatten. Ibland ösregnar det, ibland bara lite stänk. Vattendroppar är olika stora.

✓ **Fundera** på: *När regnade det på dig senast? Blev det vattenpölar då?*

✓ **Måla Herr Vattendroppen**: *Hur ser han ut? Har han ett ansikte?*

✓ **Ta reda på fakta**: *Varför regnar det? Vad är vatten bra till? Vad händer med vatten i minusgrader?*

✓ **Kombinera** ramsan med andra väder- och vattensånger: **Hej vädret, Hej sa Petronella, Vattenvisan.**

INTRODUCERING AV INSTRUMENT

Från årskurs ett startar vi instrumentspel med barnen, men redan från fem års ålder introducerar vi grunderna. I förskolan och i förskoleklassen använder vi rytminstrument, framförallt äggmaracas och klaves. Och ibland en triangel.

En bra start är att visa barnen instrumentet grundligt. Prata om hur det ser ut:

Vad det är gjort av? Vad finns inuti ägget? Glitter, pärlor, stenar, ris?

Hur låter ägg och hur låter klaves?

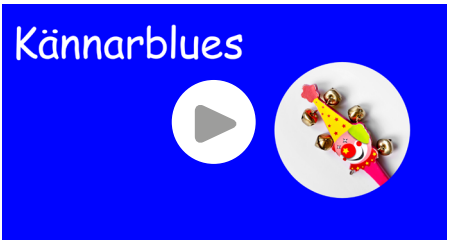
Därefter kan vi lära ut olika positioner. Vi kallar positionerna 0, 1 och 2.

✓ **Position 0:** Instrumentet ligger framför barnet och barnet har händerna bakom ryggen.
✓ **Position 1:** Vi tar upp instrumentet och håller det i knät.
✓ **Position 2:** Vi håller upp instrumentet och är redo att spela.

Hela det här momentet ger träning i impulskontroll. Att motstå att spela kan för några barn kännas nästan omöjligt men med repetition klarar fler och fler uppgiften.

Momentet med positioner kan sedan utvecklas. Vi utmanar barnen och säger positionerna snabbare och snabbare, det blir en lek och mycket skratt.

När positionerna "sitter" kan ett barn få vara ledare och säga vilka positioner som kompisarna får följa.

Youtube: Känslorna som känns i kroppen

NOTER PÅ SIDAN 90

KÄNNARBLUES

I sången **Kännarblues** av **Ingrid Welén** får vi syn på olika känslor och hur vi upplever dem. Vi introducerar sången med en liten diskussion: *Är det någon som har varit arg någon gång?*

Jodå, de flesta har varit arga och det kan också vara att någons mamma, pappa eller syskon har varit arg. Följdfrågor kan vara: *Hur känns det i kroppen att vara arg? Hur ser vi ut när vi är arga?*

Vi blåser upp en ballong och knyter den. Vår ballongkompis är arg i dag. Vi ritar två ögon, näsa och mun till en arg figur. Sen sjunger vi sången argt. Vi är arga med kroppen och rösten och provar hur det blir.

Vad har vi mer för känslor? Nu haglar förslagen: glad, ledsen, nervös, rädd, "som vanligt", kär. För varje ny känsla målar vi ett nytt ansikte på ballongen, som till slut har fyra uttryck. Vi sjunger en gång för varje känsla, provar ansiktsuttryck, rörelse och röst.

I detta moment tränas barnen i att uppfatta vad känslor är, att de finns, att de är

ofarliga och att de går över. Barnen sätter ord på hur det känns i olika situationer: *När jag kom bort från mamma i affären blev jag rädd. Jag blir glad när jag leker.*

Sången och ballongen hjälper oss att prata om sånt som är svårt på ett lekfullt sätt. Barnen vet precis hur det känns i kroppen vid olika tillfällen.

DANSA DINA KÄNSLOR

Den här videon, producerad av Läslandet i Södertälje, visar hur ni kan dansa till olika känslor med hjälp av emojis.

Dansa dina känslor på Youtube

VALPEN – ETT GOSEDJUR

Valpen min av **Gullan Bornemark** är också en sång som kan bli följetong över flera veckor. Vi tar fram en korg och under en filt ligger en liten hund. Ett gosedjur.

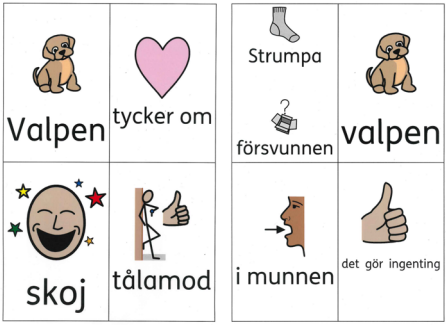
Hunden gnyr lite, är den blyg för barnen? Kanske blir den busig och vill hoppa ur korgen.

Hunden är inte så stor, den är nog ett litet barn. Vad heter hundens barn? Valp! Ja just det.

När alla har bekantat sig med hunden, när den har fått nosa på alla och sagt hej, börjar vi med sången.

Här är det många verser. Första gången sjunger vi bara den första. Vi använder oss av bildstöd i hela sången.

Nästa gång sjunger vi vers ett igen.

BILDSTÖDEN FINNS ATT SKRIVA UT PÅ SIDORNA 110 OCH 111
NOTER PÅ SIDAN 81

SKAPA BILDER

Varje vers har en egen bild där vi kan se vad valpen hittar på. Ett hjälpmedel för de flesta barn och särskilt om det behövs extra stöd i språket. Vi skapar våra bilder på WIDGIT ONLINE.

Men vad hittar valpen på i dag? I andra versen har valpen gjort märken med sina klor på skorna. *Oj, oj oj!*

Så fortsätter vi i några veckor. Ibland har vi nöjt oss med tre verser, ibland har vi tagit alla.

Här tränar vi språk och vidgar ordförrådet med ord som: tålamod, karameller, försvunnen ...

Varför gör det ingenting att valpen busar? Spännande diskussioner uppstår.

VAD FINNS I VÄSKAN?

En dag tar vi med oss en väska till musikstunden. En koffert med mönster på som vi ställer mitt på golvet. Ledaren viskar: *Sshhh ... det finns ett djur i den här väskan!*

Barnen blir nyfikna och lyssnar. Ledaren: *Vi ska ta reda på vad det är för djur. Först ska vi få lyssna på djurets egen låt. Den här musiken handlar om det här djuret.*

Vi spelar musik ur **Djurens Carneval** av **Camille Saint Saens** och brukar börja med **Akvarium**, den är så tydlig i sin karaktär. Vi lyssnar på hela stycket, funderar och efter att musiken är slut får barnen gissa vad det är för djur.

Fågel eller fisk, något flytande, svävande, flygande. Alla får gissa och berätta vad de har hört.

Nu ska väskan öppnas. Här kan ledaren gärna spela lite teater, sticka ner ena handen, känna efter:

Oj! Den är slemmig! Såja, kom du lilla, vi vill bara hälsa på dig.

Kanske pratar djuret?

Hallå! Jag vill komma ut! Hjälp, jag är så blyg.

Barnen är med och lockar fram djuret. Först kanske bara en liten fena sticker upp, sedan mer och mer av fisken. Barnen hälsar på fisken och lyssnar en stund på musiken igen. Fisken vill gärna simma till musiken och tillsammans dansar vi och ”simmar” i takt. Vi svävar, ålar och gör piruetter till stycket.

Nästa gång kofferten är med är den otroligt tung! Ledaren orkar nästan inte lyfta den utan får skjuta den framför sig, släpa och dra!

Oj oj oj, vem kan vara i väskan i dag?

Nu är leken igång! I Djurens Carneval kan vi lyssna på: tuppar och hönor, vilda gäss, sköldpadda, elefant, känguru eller något annat roligt och fint djur.

Det här är ett exempel på hur musiklyssning blir till samtal. Barnet får träna sitt öra genom att lyssna på oväntade, ovana klanger och därefter utveckla språket genom att förklara och gissa, avslutningsvis befästa upplevelsen i kroppen.

VILSAMT SLUT

I slutet av en musikstund släcker vi gärna lampan och tar fram en triangel. Ledaren spelar på den och vi funderar på vad det låter som? Stjärnor kanske? Glitter?

Vi lägger oss ner på golvet, lyssnar på **Blinka lilla stjärna** på pianot samtidigt

Youtube: Triangel – ett litet solospel

NOTER PÅ SIDAN 94

som ledaren spelar stjärnor på triangeln. När vi har gjort det några lektioner, undrar vi om inte någon av barnen vill spela stjärnor. Vi släcker lampan och tar fram två trianglar. En till ledaren och en till barnet som vill. Nu blir det spännande och svårt för övriga att lägga sig ner och slappna av, därför sitter vi upp och tittar på den som spelar stjärnor. Vi lyssnar till

Blinka lilla stjärna på pianot eller en inspelning och spelar stjärnor till musiken.

Efteråt får barnet och ledaren som har spelat applåder, de bugar och tackar. Vi kan prata lite om hur det kändes. En högtidlig stund och för många det första soloframträdandet.

SPEGEL, SPEGEL

En så kallad spegelövning kan ta vid nu. Vi sätter på lugn musik och instruerar barnen att följa ledarens rörelser som en spegelbild.

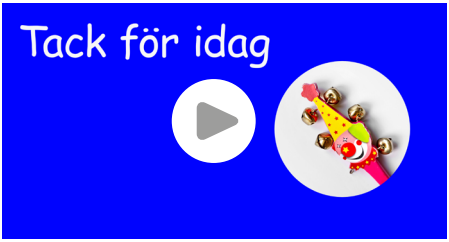
Ledaren rör sig mjukt med händer, armar och kropp i slowmotion så att barnen hinner uppfatta vad de ska göra. Övningen här går ut på att följa. Vi improviserar med kroppen och instrumentet, men vi gör det på fullaste allvar, det är en koncentrationsövning.

SÅPBUBBLOR – EN FAVORIT

Här gör vi två varianter:

✓ **Blås en såpbubbla, följ den med blicken.** När den landar och spricker: ***poff!*** spelar vi en gång på våra instrument. Här gäller det att ha impulskontroll och vänta med att spela tills såpbubblan spricker och då bara spela en gång. Ett slag på klaves eller ett skak med ägget.

✓ **Blås en såpbubbla och spela för fullt på instrumenten** under hela tiden som bubblan lever. Så fort den spricker: ***poff!*** slutar vi tvärt. Utmaningen är att inte förlora sig i spelet utan hålla ögonen på bubblan så alla kan sluta spela exakt samtidigt.

Youtube: Vi sjunger och tecknar orden

NOTER PÅ SIDAN 98

TIPS:

✓ Turas om att vara den som leder spegelövningen och upptäck vad som händer om vi sätter på annan musik med lite tydligare puls.

✓ I såpbubbleövningen, jobba med rörelser. Vi rör oss så länge bubblan lever, när den spricker blir vi statyer! Eller så är vi statyer så länge bubblan lever och får röra oss när den spricker.

✓ Lugn musik vi brukar använda oss av är **Spiegel im spiegel** av **Arvo Pärt**.

✓ Leken med såpbubblor fungerar också jättebra utomhus.

BIRGITTA JONSSON, MARIA AUGUSTSSON BACKMAN *och* **SOFIA MEDIN LINDSTRÖM**, *Örebro kulturskola*

INSTRUMENT I FÖRSKOLAN

Många ställer sig frågande till om det verkligen går att starta fiolundervisning med barn i förskoleåldern? I förskolans lokaler? Svaret är: Ja!

Fiol är ett mycket passande instrument för små barn i gruppundervisning. Genom att varva fiolspelet med sång, rytmik och notinlärning går det alldeles utmärkt att låta förskolans äldsta barn få ingå i ett sådant roligt och spännande projekt.

Socialt samspel, språkutveckling, grov- och finmotorik är några av de områden som fiol- och rytmikundervisning ger positiva effekter på.

I Mölndal sker undervisningen en gång i veckan i 30-40 minuter långa lektioner och sträcker sig över ett läsår för att sedan kunna leda in i fortsatt undervisning i kulturskolan.

En bra storlek på grupp enligt vår

Spela. Pausa. Sjung. Pausa. I Mölndal varvas fiolspel med rytmikövningar och rörelselek.

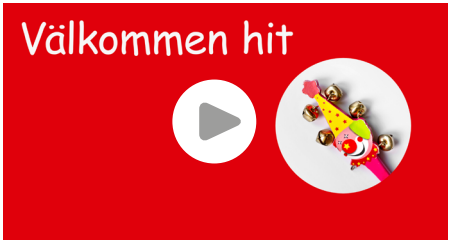
erfarenhet är cirka 12 till 14 barn. Notera att fiolundervisning kräver en stor öppen golvyta. Om undervisningen sker i en lokal som fram till musikstunden används till annat, kan det behövas lite tid för att förbereda och kanske plocka undan leksaker.

I Mölndal har vi valt att märka varje låda och fiol med laminerade bilder på djur. Barnen får var sitt djur och instrument och använder samma varje vecka. Det ger en känsla av ett eget instrument även om de inte får ta med sig fiolerna hem.

Märkningen är också ett sätt att se till att fiol och stråke hamnar i rätt låda. Det är förstås mycket som behöver förberedas för att kunna starta ett liknande projekt i förskolan. Fioler ska köpas in och alla involverade pedagoger behöver få kunskap om upplägg, förväntningar och olika roller. Mer om lektionsupplägg på sidan 59.

SÅ BÖRJAR VI

En hej-sång och en namn-sång är obligatoriska inslag också i våra musiklektioner. Här är ett exempel:

Youtube: Hejsång med tecken till

NOTER PÅ SIDAN 95

Läraren hämtar sedan sin fiol och passar på att gå igenom hur vi bäst tar hand om våra instrument. Barnen går och hämtar sina fioler som ligger stämda och uppackade i rummet och sätter sig i ring med instrumenten framför sig. Vi skapar en fiolblomma (se sidan 35) och i takt med trumman läser alla ramsan:

Nicken pricken topp till tå.
Vad är det vi pekar på?

Lär barnen tre-fyra nya fioldelar per gång. Efter några lektioner, när de kan de viktigaste fioldelarna, gör likadant med stråkens delar.

Youtube: Ramsa som lär oss fiolens delar

GYMPA MED FIOLEN

Fiolgympan är ett uppskattat och lärorikt inslag i början på lektionen där barnen tränar sin grovmotorik, övar sig att härma och hålla fiolen rätt.

Gå igenom rörelserna långsamt utan musik innan de görs till musik. Lagom längd på musiken till en fiolgympa brukar vara ett par minuter.

Variera gärna, allt från klassisk musik, jazz, melodifestivallåtar, filmmusik till barnmusik av olika slag. Vi brukar inleda fiolgympan med: **Titta jag kan** från

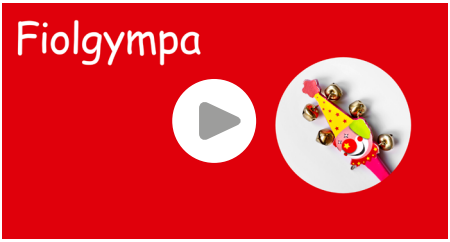
skivan med samma namn av **Anne-Marie Engelholm**. Här tränar barnen på att sätta upp fiolen samt ta ner den i viloställning. Fiolen är en ratt och vi är ute och kör bil.

Sedan tränar vi tyngdlyftning med fiolen över huvudet innan sång och rörelser tar vid. Texten går så här:

Titta jag kan, titta jag kan. Lyfta och sträcka och gunga lite grann.
Titta jag kan, titta jag kan. Hålla med en hand och gunga lite grann.
Titta jag kan, titta jag kan. Lyfta och landa på axeln lite grann.
Titta jag kan. Titta jag kan. Neråt och vila i sidan lite grann.

Till samma sång övar vi stråkhållningen och varierar då texten:

Titta jag kan, titta jag kan. Åka med stråken i hissen upp och ner.
Titta jag kan, titta jag kan. Röra i grytan en häxa trollar fram.
Titta jag kan, titta jag kan. Landa på axeln och gunga litegrann.
Titta jag kan, titta jag kan. Hoppa med fingret på stången upp och ner.

Youtube: Vi värmer upp med instrumenten

TIPS:

Fiolgympa kan förstås göras till vilken musik ni vill. I Mölndal har vi några favoriter:
Money money, **Guld och gröna skogar**, **Tjaba tjena hallå**, **Rakt ut i rymden**, **Fairytale**, **Ur Holbergssviten** och **Rena rama dingdong**.

SVÅRARE FIOLGYMPA:

Mot slutet av läsåret börjar barnen bli riktigt duktiga och då kan det vara dags att testa lite svårare fiolgympa.

Här är två exempel:
The Peat dance på Youtube
Rena rama ding dong på Youtube

MATIGA RYTMKORT

I Mölndal utgör våra rytmiska figurer och våra matord grunden för pedagogiken och ligger som en röd tråd genom all undervisning. Vi tränar våra rytmord i en rad olika kombinationer med hjälp av laminerade bilder på mat som sätts upp framför barnen på notställ. Sedan läser vi korten från vänster till höger, precis som i en bok. Övningen börjar alltid med att läraren sätter pulsen och läser:

Här kommer pulsen, vi läser tillsammans. Sedan läser alla barnen högt tillsammans alla fyra rytmkorten i följd:
PYTTIPANNA, SCH, PEPPAR, GLASS

I denna övning brukar barnen tycka om att få komma fram och välja nya kort att ställa upp på notställen. Här tränars barnens uppmärksamhet, läsförmåga och självförtroende.

Våra ord kopplade till en rytmisk figur ser ut på följande sätt:

GLASS = En fjärdedelsnot
PEPPAR = Två åttondelsnoter
PYTTIPANNA = Fyra sextondelsnoter
JORDGUBBAR = En åttondelsnot och två sextondelsnoter
PÄRONPAJ = Två sextondelsnoter och en åttondelsnot
TACOS = En punkterad åttondelsnot och en sextondelsnot
KETCHUP = En sextondelsnot och en punkterad åttondelsnot
SCH (tyst) = En fjärdedels paus.

VARIERA ÖVNINGEN:

✓ Sätt två **rytmkort på olika väggar** i rummet, spela en av kombinationerna och låt barnen springa och ställa sig vid rätt kombination av kort. Koncentration, initiativförmåga, minne och uppmärksamhet tränas på ett roligt sätt.

✓ **Samlas stående i ring**. Lyssna till pianot som spelar pyttipanna, peppar eller glass-rytmen. Gå runt i ringen och trampa den rytm som pianot spelar och talsjung samtidigt ”pyttipanna, pyttipanna” etcetera.

Att först lyssna, stå stilla och sedan gå i takt, övar vi på.

FÖRST KNÄPPER VI

När det är dags att spela står varje barn på prickar klistrade på golvet med någon meters avstånd. Vi brukar börja med att lära barnen spela pizzicato, det vill säga att knäppa på strängarna.

En fjärdedelsnot

Två åttondelsnoter

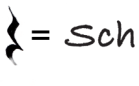

Fyra sextondelsnoter

En åttondelsnot och två sextondelsnoter

Två sextodelsnoter och en åttondelsnot

En punkterad åttondelsnot och en sextondelsnot

En sextondelsnot och en punkterad åttondelsnot

En fjärdedels paus

Knäpp flera gånger på samma sträng, gärna med lite paus mellan för att barnen ska hinna hitta till nästa sträng. Det kan vara en utmaning att hitta roliga låtar som bara innehåller några få toner, men barnen uppskattar även låtar som innehåller sång och rörelser. Ta gärna hjälp av bilder som stöd när sångtexten lärs ut.

Youtube: Vi knäpper på två strängar

NOTER PÅ SIDAN 97
BILDSTÖD ATT SKRIVA UT PÅ SIDAN 117

Ett annat sätt att få till en rolig låt med bara några få toner kan vara att rappa, sjunga eller spela en låt. Vi brukar använda den här texten när vi rappar:

Ekorrn, apan, draken, grodan.
Detta är alla namn på strängarna.
Strängar, f-hål, stall och snäcka.
Detta är delar på vår violin.
Ekorrn, apan, draken, grodan.
Detta är alla namn på strängarna.
Stråke, harts och fräcka noter.
Nu kan vi spela våran låt så fin.

VARVA MED RYTMIK

Vi varvar fiolspel med rytmikövningar för att skapa ett lustfyllt lärande. Rytmiken fördjupar lärandet och sammansättningen bidrar till en genomtänkt pedagogik. Att spela fiol kräver koncentration och uppmärksamhet. Det märks tydligt när barnen behöver en paus från spelet. Våra lektioner innehåller därför en eller två rytmikövningar. De kan vara direkt kopplade till något som vi ska utveckla i fiolspelet, till exempel ramsor och sånger som övar fingrarnas finmotorik.

Det kan också vara rytmikövningar som skiljer sig helt från fiolspelet. Detta för att barnen ska få träna på färdigheter som puls, rytm, tempo, samspel och språk. Ibland kopplar vi rytmikövningarna till olika teman som kroppen, årstider och högtider.

TIPS:

Här är några rytmikövningar vi gillar att använda:

✓ **Vinterns första snö** av **Birger Nilsson**. (Se Youtube)
✓ **Snögubbar** av **Katarina Gren** och **Birger Nilsson**.
✓ **Våren är på gång** av **Lotta Bengtsson**. (Se Youtube)
✓ **Ägg ägg mera ägg** av **Gullan Bornemark**.
✓ **Kastanjen** av **Katarina Gren**.
✓ **Julklappar** av **Ewa J Kristeberg** och **Matilda Alkroth, Angereds kulturskola**.
✓ **Tomte röd och tomte grå** av **Birger Nilsson**.
✓ **Upp och stå! Sitt ner!** av **Linda Andersson Burström**. (Se Youtube)

VI TRÄNAR NOTER

Ytterligare ett steg i att bekanta sig med noter är att bygga upp notlinjer på golvet. Fem långa svarta linjer tejpas längs golvet och barnen räknar tillsammans med läraren hur många linjer och mellanrum det finns i ett notsystem.

Genom att hoppa på och mellan linjerna tränas detta in på ett roligt sätt.

DJUREN VISAR VÄGEN

Noterna representeras sedan av laminerade stora svarta prickar med strängarnas djur på: **ekorre**, **apa**, **drake** och **groda**. Därefter frågar vi oss var de olika djuren bor? Läraren plockar upp ett djur åt gången och förklarar:

Grodan gillar att simma och dyker djupt ner i vattnet

Barnen och läraren ställer sig en bit under den första notlinjen på golvet. Sedan fortsätter vi:

Draken är tung och bor på land under den första notlinjen.

Apan är lätt och smidig och skuttar en bit upp i trädet till andra mellanrummet.

Ekorren är liten och springer längst upp i trädet till fjärde mellanrummet.

TIPS:

✓ Låt barnen komponera en låt.

✓ Se till att ha flera uppsättningar av de fyra ”djurnoterna” som motsvarar de lösa strängarna så kan barnen välja varsin not och lägga ut på olika ställen bland notlinjerna.

✓ Läraren spelar sedan den melodi som skapats med ett lekfullt uttryck.

BILDSTÖD PÅ SIDAN 116

SPELA MED STRÅKE

Efter fem-sex lektioner är barnen oftast ivriga att lära sig spela med stråken. Lär ut stråkens delar i en **stråkblomma** på golvet. Stråkhållningen kan sedan tränas på en rad sätt:

Låt stråken åka upp och ner i **"hissen"** och hälsa på olika folk, djur eller vad nu barnen kommer på som bor längst upp i huset eller längst ner i tvättstugan.

"Vindrutetorkaren" är också en variant och vi brukar också kontrollera **"Kapten krok"** och då kollar vi att tummen är böjd och kan hängas upp på näsan.

"Häxans gryta" är ett lekfullt sätt att röra stråken rytmiskt. Alla rör om med stråken i häxans gryta. Barnen får komma med förslag på vad häxan vill ha i den. Det kan bli spindlar, snigelslem eller uggleögon. Dra stråken fram och tillbaka i luften till rytmen av ordens stavelser allt eftersom ni lägger ner saker i häxans gryta. Att gunga med stråken som en gungbräda mot vänsteraxeln är också en övning vi gör för att träna stråkarmens rörelse.

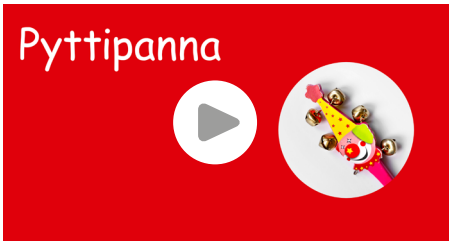
SNABBA STRÅK

Det är mycket lättare att spela snabba stråk än långsamma så börja gärna spela vår pyttipanna-rytm (sextondelsnoter). Vi inleder alltid rytmspelet på lösa strängar med att läraren säger:

Pyttipanna, pyttipanna.

Därefter spelar barnen sextondelar på E (Ekorr)-strängen.

Vi stannar till mellan varje sträng och

Youtube: Snabba stråk på två strängar

NOTER PÅ SIDAN 83

Youtube: Vi spelar rytmiskt med stråken

NOTER PÅ SIDAN 82

barnen får säga vad nästa sträng heter.

Apa!, ropar barnen i kör.

Pyttipanna, pyttipanna, säger läraren och barnen spelar nu sextondelar på A-strängen.

FÖRSLAG TILL REPERTOAR TERMIN 1:

✓ **E-, A-, D- och G-strängslåten** av **Eva Belvelin.**

✓ **Birgers blues** (pizzicato) av **Eva Belvelin** och **Birger Nilsson.**

✓ **Jag gillar julen** (okänd) arr **Charlott Beckstrand.** (Noter på sidan 97).

✓ **Rappen** av **Ylva Lundberg** och **Andrine Bendixen Mangs.**

FÖRSLAG TILL REPERTOAR TERMIN 2:

✓ **Birgers blues** (med stråke) av **Eva Bogren och Birger Nilsson.**

✓ **Pyttipanna pyttipanna** av **Charlott Beckstrand.**

✓ **Ten o'clock Rock** av **Edward Huws Jones.**

✓ **Boogie Boys** av **Lena Brodin.**

✓ **Pyttipanna sväng** av **Charlott Beckstrand.**

✓ **Sara gungar** av **Vigo Freij.**

✓ **Pre-Twinkle express** av **Lesa Longay.**

TÄNK PÅ:

✓ **Stå med ryggen vänd** mot barnen när fiolhållning och rörelser övas in, så slipper barnen se spegelvänt.

✓ Låt **stråkhållningen** ta sin tid. Det är inte helt lätt att hålla rätt. Ha mer fokus på att lära ut på ett roligt sätt!

VÅRT MATERIAL

✓ **Åttondelsfioler och eventuellt någon tiondelsfiol.** Det är bra att ha någon extra fiol. Om ett instrument åker i golvet kan det snabbt bytas ut.

✓ **Skumgummikuddar** som axelstöd till fiolerna samt gummiband. Kan köpas i en tygaffär. Skär kuddarna i lagom bitar med slät kniv som har fuktats under varmt rinnande vatten. Skär ut som tårtbitar.

✓ **Klisterprickar** till golvet.

✓ **Laminerade bilder på djur** som fästes i lådan och på fiolen.

✓ **En ljudanläggning**.

✓ **Ett piano**.

✓ **Notställ** till rytmkort och bildstöd.

✓ **Laminerade bilder** på matord och svarta nothuvuden med bild på strängarna E (ekorre), A (apa), D (drake), G (groda). Finns att skriva ut på sidan 116.

TÄNKVÄRT:

Det viktigaste är inte hur långt barnen kommer i sitt fiolspel utan att de får bekanta sig med ett instrument och får en musikalisk upplevelse.

CHARLOTT BECKSTRAND och **ELLEN HALLIN**, *Mölndals kulturskola*

MUSIK MED ALLA SINNEN

Kulturskolan i Angered startade den första El Sistema-undervisningen i Sverige 2010. Förskolan i stadsdelen hakade på direkt – med alla sinnen öppna.

Allt sedan dess har musiken varit en del av vardagen för barnen i Hammarkullens förskola i samarbete med kulturskolans musiklärare. Influenserna är många och låtskatten som byggts upp är omfattande och spridd runt om i landet.

Här introduceras musiken från start, barnen delas in i olika grupper efter ålder: **Piccolino** för ett, två och treåringar, **Piccolo** för fyraåringar som då får börja spela i pappersorkester, med egentillverkade fioler av frigolit. Fem- och sexåringarna får spela i stråkorkester med riktiga småfioler och från fyra år finns också kören

Vita Händer, som bär vita handskar för att tydliggöra språk och teckenspråk. En inspiration från El Sistema i Venezuela.

ANVÄNDER HELA KROPPEN

Barngruppernas storlek varierar mellan 15 och 22 barn och den musikpedagogik som utvecklats här kännetecknas av att musiken ska upplevas med alla sinnen.

Barnen får använda hela kroppen genom att till exempel sjunga, dansa, spela och hälsa, allt på olika språk. Instrumenten utöver fiolerna är maracas, klaves, hinkar och den egna rösten. De flesta sånger som barnen sjunger och spelar har sitt ursprung i **Lilla Allsången**, en tradition skapad av Angereds kulturskola innan El Sistema-undervisningen introducerades.

El Sistema i Hammarkullens förskola är en mix av mycket, utvecklad under många år och i ständig förnyelse. Gemensam nämnare är att musikstunderna upplevs, av både pedagoger och barn, som de bästa på hela veckan.

Fokus är att sjunga tillsammans och att barn och personal delar något roligt, fantasifullt och utvecklande.

Youtube: Dans, sång och fiolspel i ett

HUNDRA SPRÅK

Ett barn har hundra språk, men berövas 99. Det menade Reggio Emilias grundare, filosofen **Loris Malaguzzi**. Kan musik hjälpa barn att hitta alla sina hundra språk? Kanske det.

I katalogen **Mer om hundra språk** från utställningen med samma namn som visades på **Moderna museet** i Stockholm 1986, skriver **Birgitta Arvas** att Reggio Emilia är en pedagogik vars främsta mål är att stimulera barnen att träna alla sina sinnen, alla sina hundra språk.

Malaguzzi menade att den träningen måste börja i den viktigaste åldern: förskoleåldern.

STÄRKER SJÄLVFÖRTROENDET

I arbetet med musik i förskolan har vi i Hammarkullen sett hur barn fått stärkt självförtroende, lättare att uttrycka sig och sätta ord på sina känslor och upplevelser. Genom musiken har vi fått tätare relationer, skapat meningsfulla ögonblick och upplevt ökad livskvalitet.

Att inkludera musik i verksamheten är ett hälsofrämjande arbete som får barnen att må bra. Det kan egentligen räcka som argument för att ha det i förskolan. Det är inte heller något nytt. Att musik, dans, teater och bildkonst ger livet energi och mening är känt i många kulturer och vi som vet måste inkludera fler människor i den gemenskapen.

Sång och musik skapar en samvaro mellan barn och pedagoger som är svår att förklara med ord. Den måste upplevas.

Alla barn har särskilda behov och alla barn ska ges möjlighet att stimuleras genom kreativa upplevelser och kommunikation. Att få uttrycka sig genom musik är att utvecklas i harmoni.

Youtube: Älskad sång baserad på barns text

NOTER TILL BÅDA SÅNGERNA FINNS PÅ SID 88 OCH 91

HITTA LUSTEN

Med musikens hjälp kan vi tillsammans hitta lusten att skapa, kommunicera och drömma. Professor **Gunnar Berefelt** vid centrum för barnkultur, Stockholms universitet, beskriver musiksamlingen som en helande ritual, starkt känslomässigt laddad.

Sjunger vi i stället för att prata rör vi oss med ett större känslomässigt register, ett affektivt register och ett språk som ligger nära känslorna.

Med musikens hjälp når vi snabbt ett djupare medvetandelager. Det handlar om att bekräfta och synliggöra varje barn och genom att uppleva musik med alla sinnen får alla vara med.

I **Konstnärliga terapier: bild, dans och musik i den läkande processen**, konstaterar författarna **Grönlund, Alm** och **Hammarlund** att en musikupplevelse ofta blir starkt förknippad med rummet där den upplevs. Att samlas i en sluten ring kan vara ett sätt att hålla otrygghet och ångest i schack.

UPPLEVELSERUM

Genom att skapa ett upplevelserum och med hjälp av lugn musik ser vi att barnen blir inspirerade och öppna för inlärning. På detta sätt fångar vi upp deras nyfikenhet, uppmärksamhet och kreativitet.

Ett flertal pedagogiskt inriktade undersökningar har också visat att musikaliskt talangfulla eller tränade barn tenderar att prestera bättre än andra, särskilt i test som ställer krav på spatial, rumslig förmåga.

Tanken med upplevelserummet är att stimulera barnens alla sinnen, att de ska känna att de tillhör en grupp. Det blir ett symboliskt rum, där vi kan spela ut, öva och pröva nya saker och känna oss trygga i vår fantasi, våra känslor, relationer och förmågor. Att kliva in i ett upplevelserum ger också barnen möjlighet att slappna av. Vi gör det genom en ring, en pyntad rockring som barnen får gå igenom (se bild på sidan 43). (Video: Att komma in i musikens magi).

När musiken sedan kommer in i kroppen kan vi gå igenom den, lära oss att andas djupt, gäspa, blunda, lyssna, stressa av. Vi kan lyssna på porlande vatten, fåglar, vågor, vind eller ett piano.

MUSIK + KROPP

Författarna Grönlund, Alm och Hammarlund menar att musik och kropp är nära förbundna med varandra eftersom musiken uppstår i kroppen. Impulser och känslor (medvetna och omedvetna) överförs genom andningen och rör sig vidare genom kroppen och omformas till rytmer och ljudmönster.

En stimulerande och pedagogisk miljö är viktigt för barnens kreativitet och lärande därför att den öppnar en ny värld och gör att fantasin flödar.

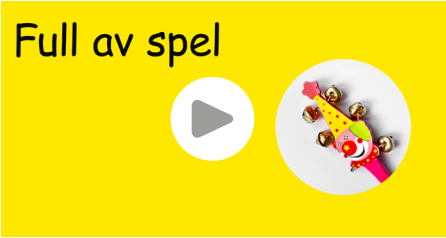
Upplevelserummet kan inredas med olika belysningar, en discolampa, en lavalampa och en projektor som skapar olika nyanser och lugna rörelser. Det ger en spännande och berikande kontakt med barnen.

EN PLANERAD STUND

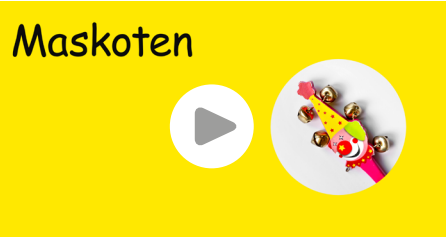
Om alla får chans att uppleva musiken på ett naturligt sätt kan alla utveckla sin musikaliska kompetens.

Därför är det viktigt att det finns instrument som barnen kan testa själva när de får lust. Det bör också finnas en planerad musikstund där barnen kan lära sig om olika instrument, rytm och dans.

På ett lekfullt sätt ska också någon visa hur barnen ska göra men eleverna ska stå i centrum från det att du öppnar dörren tills de går ut igen. Musikstunden ska bekräfta och synliggöra varje barn. Det kan handla om att pedagogen kan just mitt namn eller att vår maskot **Nico** (apan) har klappat mig.
Musikstunden är till för barnen men det

Youtube: Improviserat spel i lekfull sång

Youtube: Nico hälsar på barnen

är inte någon föreställning. Det är tillsammans vi skapar en fantasifull stund.

EN TRYGG RUTIN

Samtliga musikstunder för våra ett- till treåringar, för kören Vita Händer och vår stråkorkester från fyra till sex år börjar lugnt, sedan går tempot upp, för att gå ned igen på slutet.

Det är en rutin som ger barnen trygghet. De vet vad som kommer att hända i upplevelserummet.

Musiken är ett viktigt verktyg som hjälper barnen att utveckla sin fantasi och där har förskolan en möjlighet att hjälpa till. Hos oss pratar vi om det som magi, att lära sig att använda alla sinnen.

SIN EGEN RYTM

Självförtroende är viktigt för att våga göra sig hörd och i musikstunden blir barnen mer lekfulla och vågar vara med i gruppen. Var och en har sin egen rytm, sin egen inre klocka.

Den som är långsam, som har ett passivt förhållande till rörelser, behöver hitta sin energi i kroppen för att bli mer aktiv.

Youtube: Vi spelar i takt, svagt och starkt

NOTER PÅ SID 86

Den hyperaktive kan behöva hjälp med att stilla sig och lyssna inåt.

FÖDDA ATT SKAPA

Vi föds med talang för att skapa. Barns musikaliska utvecklingsprocess börjar redan i fosterstadiet och det tar de fasta på i El Sistemas födelseland, Venezuela. Där introduceras barnen till den klassiska musiken redan på BB.

I Hammarkullen startar vi så fort barnen börjar förskolan. Då är de redan aktivt sökande och i denna utvecklingsfas är fortfarande språkutvecklingen och den melodiska utvecklingen sammankopplade. Allt handlar om ljud. Barnen fokuserar på det egna ljudandet och det spontana sjungandet.

Det tvååriga barnet tycker om att röra sig till musik. Det känner igen melodier, till exempel från teve eller radio. Tal och sång blir ett och det är ibland svårt att skilja det ena ifrån det andra, det kallas talsång. Deras ”sång” är ofta kopplad till den aktivitet eller lek som de håller på med: gunga, bygga, måla, ”köra bil”.

MEDVETNA OM KROPPEN

I nästa fas, när de är tre-fyra år, är de mer kroppsmedvetna och börjar behärska sin motorik. Lek och inlärning är fortfarande ett och med hjälp av imitation och improvisation lär sig barnen om sin omvärld.

Nu uppskattar de ramsor och sånglekar, är intresserade av att hoppa, dansa, spela och sjunga tillsammans. Treåringar kan fortfarande inte riktigt synkronisera sina ljud med andras. Fyraåringar har större möjlighet att sjunga samtidigt och kan få rytmen i sina rörelser att stämma med musiken. Men det kräver mycket övning.

När du som pedagog sjunger med tre-fyraåringar bör därför en eller annan form av motorisk aktivitet ingå, eftersom rörelsen är ett stöd för språkinlärningen.

Spontansång är fortfarande en del av barnens uttryckssätt och de sjunger ofta mycket i den här åldern, helst sina egna sånger.

Youtube: Sång med rörelser

NOTER PÅ SID 89

Youtube: Vi tackar för i dag

Vid fem-sex år börjar barnen uppskatta att lyssna på musik och vill höra sina favoritmelodier om och om igen för att återge dem perfekt.

Det är nu som barnen blir riktigt intresserade av att reproducera. Nu intresserar de sig också för stilen och karaktären i den musik de hör och använder olika genrer i sina spontansånger. De leker gärna melodifestival i sin fria lek och kan nu använda många olika instrument när de spelar tillsammans, rytminstrument, flöjter och fioler. De kan också spela enkla melodier på piano.

IDENTITETEN UPPTÄCKS

Allt detta som ingår i barnens olika utvecklingsfaser tar vi fasta på när vi undervisar i våra barngrupper i Hammarkullens förskolor. Med musikens hjälp hittar barnet sin identitet.

Genom att leka, lära sig lyssna, sjunga, dansa och experimentera med olika uttrycksformer växer den utforskande människan.

Den lilla människan börjar upptäcka, uppleva och därigenom tänka. Och ett stimulerat barn vill upptäcka mer. Utveckla alla sina sinnen.

TERESA HEDBORG, *Hammarkullens förskola, Göteborg*

På sidorna 45 och 46 tipsar Hammarkullens förskola Slottet om läsvärd litteratur och annat tänkvärt inför musikundervisningen.

MUSIK OCH POESI:

✓ **Små storverk** - Om barn, poesi och musik (bok & cd). Boken handlar om hur barn genom att skriva dikter kan utveckla ett språk för att berätta om sina liv och erfarenheter. I boken finns också noter till de sånger som finns på skivan.

Barn i Angered har skrivit dikter som musikhandledare vid Gunnareds kulturskola (numera Angereds kulturskola) tonsatt. Skivan innehåller cirka 20 sånger.

Många av sångerna sjungs på förskolor, skolor och inom El Sistema-verksamheter runt om i landet.

✓ **Avgaser och kärlekspussar** (cd). Skivan är en uppföljare till Små storverk. Även denna skiva innehåller dikter som barn i Angered har skrivit, dikter som tonsatts av musikhandledare och rytmikpedagoger vid Angereds kulturskola.

✓ **Blommor och kärlek** - mer om barn, poesi och musik (bok). Innehåller bilder och berättelser om text- och musikskapande med barn i Angered, samt noter till alla sånger på skivan Avgaser och kärlekspussar.

Båda skivorna Små storverk samt Avgaser och kärlekspussar ligger på Spotify.

Bok (med eller utan skiva) kan beställas från www.adlibris.com och www.bokus.com

PAPPERSFIOL I ÅTTA STEG:

1. Skär formen i cellplast eller frigolit. Måste göras av vuxen! En elektrisk värmekniv underlättar.
2. Klistra på silkepapper med tapetklister. Låt torka.
3. Måla.
4. Förstärk med remsor av kartong, som utgör greppbrädan.
5. Sätt på flörtkulor där stämskruvarna sitter.
6. Lacka med limlack.
7. Gör stråken av blommpinnar och måla den.
8. Måla detaljer och skriv namn.

Färdigt!

MATERIAL FÖR ALLA SINNEN:

✓ **Maracas eller ägg.** Kan också göras med petflaskor/toarullar/vikt pappers-tallrik, fyllda med ris eller linser.

✓ **Sjalar**. En uppsättning i olika färger så att varje barn kan få varsin. De är härliga att dansa med.

✓ **Klaves**. Kan med fördel göras genom att såga av rundstav eller sopborstskaft som sedan slipas med sandpapper och målas.

✓ **Trummor**. Fungerar lika bra med plasthinkar.

FÄRGADE TONER:

För att hjälpa barnen att hitta rätt strängar på fiolen använder vi färger som markerar fiolens stall. Då kan barnen lätt se strängarna när de håller instrumentet i position 3.

Se filmer:
Inledning på Youtube
Positioner på Youtube
Färgskalan på Youtube

Mer instruktioner och filmer:
www.play.elsistema.se

SAMARBETET SÄTTER TONEN

Regelbundna träffar är A och O. Med enhetschefer, rektorer, förskolans och kulturskolans pedagoger. Här kommer lathundar för hur förskola och kulturskola kan lira med varandra.

En grundpelare i samarbetet mellan kulturskola och förskola är att ha regelbundna träffar med processledare, enhetschef på kulturskolan och rektor på förskolan. Det ger en legitimitet åt arbetet och förståelse för vikten av fortbildning. Rektorer ser värdet i att förskolans pedagoger läser litteratur och är med på träffar och utbildningsdagar tillsammans med musikpedagogerna.

Informationen till övriga medarbetare på förskolan blir också bättre förankrad om representanter från deras ledning är involverade från start.

MOTVERKA FÖRDOMAR

Ett förebyggande arbete kan också motverka fördomar på beslutande nivå som till exempel att estetiska lärprocesser tar tid från språkinlärning och teoretiska övningar. Sambandet är inte alltid synligt, de betraktas som motpoler.

En annan fördom kan vara att det är lite svårt att syssla med musik. Att det kräver en musikalisk kompetens som inte personalen i förskolan kan leva upp till. En professionell inställning till all undervisning är förstås jätteviktigt. Det ska vara på riktigt det vi gör tillsammans med barnen.

Musikpedagogiska övningar ska därför baseras på erfarenhet och kompetens. Inte vilken sång- eller rytmikstund som helst. Därför vilar Små barns skapande på musikalisk expertis.

Men det betyder inte att inte alla kan vara med, det gäller att övertyga om det, och det gör vi förhoppningsvis med det vi visar i den här boken.

SAMSYN VIKTIGT

I kommuner strandar ofta utvecklande idéer i organisatoriska frågor. Därför är det viktigt att det från början råder en samsyn kring nyttan med estetiska lärprocesser i förskolan.

Därtill är regelbundna och schemalagda träffar med förskolans involverade pedagoger, processledare och musikpedagoger ett måste för att utveckla arbetet tillsammans och i samklang.

Det här ger också förskolans pedagoger och i förlängningen barnens föräldrar en tidig kontakt med kulturskolan. En medvetenhet om vad som kan erbjudas barnen.

Att förskolans pedagoger får en kontinuerlig fortbildning av musikpedagoger är också väsentligt för att bygga upp en undervisningsmodell som alla känner sig trygga med.

TYDLIGHET

En rekommendation är att börja med regelbundna möten minst ett halvår före start. Det är viktigt inte bara att förklara hur det ska gå till och hur samarbetet kan se ut, utan också tydliggöra vad målet med verksamheten är. Ett förslag är att länka ihop förskolans läroplan med de mål kulturskolan har med sin verksamhet. Kanske även med kulturskolans och förskolans respektive vision och värdegrund.

Även om det är lärare från kulturskolan som planerar och har ett huvudansvar för genomförandet av musikundervisningen

med de små, är det oerhört utvecklande för alla om det bygger på ett nära samarbete med förskolans pedagoger.

Det är också lämpligt att i första hand låta de pedagoger på förskolan som verkligen *vill* göra detta få uppdraget. Samtidigt är det viktigt att arbeta för att alla ska se vinsterna med verksamheten. Ett sätt kan vara att de utvalda pedagogerna får i uppdrag att se till att samarbetet kommer hela förskolan till del.

REFLEKTION

Efter varje lektion har flera av förskolorna i projektet Små barns skapande infört en kvart för reflektion. Under denna kvart går rytmikpedagogerna tillsammans med förskolans personal igenom hur lektionen gick, hur den kan göras bättre nästa gång, vilka barn som kanske inte ska sitta bredvid varandra vid nästa tillfälle eller något annat som blivit synligt under lektionen. En stund att dela information med varandra. 15 minuter som direkt leder till utveckling.

UTVÄRDERING

Ett par gånger per termin träffas också pedagoger, rektorer, samordnare och musiklärare och planerar, följer upp och utvärderar verksamheten tillsammans. Viktiga forum för såväl kvalitet på samarbetet mellan förskola och kulturskola, som innehållet för barnen.

Delaktighet har stor betydelse. Att förskolans personal och även barnen får vara med och utforma undervisningen tillsammans med kulturskolans musikpedagoger skapar samstämmighet och gemenskap.

OLIKA KOMPETENSER BIDRAR

Musiksatsningar som drivs av en sammansatt grupp av fiollärare, rytmiklärare och förskolepedagoger där alla involverade bidrar med olika kompetenser gör undervisningen så lärorik och lustfylld för barnen som möjligt. Att inte involvera alla parter i god tid riskerar att skapa en viss osäkerhet kring vilken roll de olika pedagogerna ska ha.

Ge förskolans personal förkunskaper om hur de sätter upp fiolen och håller i stråken och involvera dem i tanke- och idéarbetet. Det föder kreativa övningar som befäster kunskaperna också mellan musiklektionerna, genom till exempel pyssel och fortsatt sång.

Att spela in en kort film som enkelt presenterar projektet, med instruktioner om det ovan beskrivna är en bra introduktion för vikarier och ny personal. De hjälper dem att snabbt sätta sig in i projektet.

TRE VIKTIGA:

✓ **Regelbundna träffar** med alla involverade i god tid före projektstart.

✓ **Filma instruktioner** så ny personal snabbt kan få en inblick och ta del.

✓ **Reflektion** efter varje lektion, några minuters avstämning ger direkt effekt.

ÖVA MELLAN LEKTIONERNA:

✓ Arbeta med barnen på olika sätt med **strängarnas namn** (Ekorren, Apan, Draken, Grodan). Rita, klipp, klistra, färglägg.

✓ Prata om **fiolens olika delar**. Visa bilder. Färglägg.

✓ Prata om de olika **matorden**. Låt barnen lära de yngre barnen på förskolan.

✓ **Träna sånger** och låtar inför uppspel.

✓ **Rita notlinjer** och prata om var ”djuren” bor bland linjerna.

✓ **Rita, klipp** och klistra eller tejpa egna linjer på golvet.

Under musiklektionerna är både kulturskolans lärare och förskolans pedagoger aktiva med barnen.

Då förskolans pedagoger känner barnen bäst blir det en naturlig roll för dem att stötta barn med diagnoser och barn som ännu inte kan det svenska språket.

Förskolans personal kan med fördel även dokumentera barnens lärande genom att filma och fotografera. Då kan även barnens föräldrar involveras.

Text och bild kan skickas med hem i veckobrevet och en kort filmvisning kan presentera projektet på föräldramöten.

Läs mer om detta i nästa kapitel **Föräldramedverkan**, sidan 52.

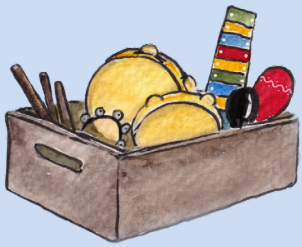
LATHUND FÖR KULTURSKOLANS PEDAGOGER:

✓ **Träffa förskolepedagogerna** innan projektet drar igång och lär ut de mest grundläggande bitarna i lektionsupplägen. Till exempel: hur barnet håller fiolen i vilosställning, strängarnas namn, hur de sätter upp fiolen och håller i stråken.

✓ **Spela in en instruktionfilm** som gör det lättare för ny förskolepersonal eller en vikarie förstå vilken roll de har under lektionen och hur de kan hjälpa till.

✓ **Ge förslag** på hur ni kan fortsätta arbetet på avdelningarna mellan lektionerna. Till exempel: färglägga djuren på strängarnas namn. Prata om de olika delarna på fiolen. Öva på rytmorden och träna sånger.

Det roligaste är om förskolans pedagoger vill komplettera med egna förslag och därmed känna sig mer delaktiga i samarbetet.

LATHUND FÖR FÖRSKOLANS PEDAGOGER:

✓ **Delta i träffen** med förskolans personal där projektet presenteras och fiolspelets grunder lärs ut samt hur ni kan vara till hjälp under lektionerna.

✓ **Visa instruktionsfilmen** för all personal på förskolan så alla vet vad projektet innebär. Filmen blir också ett verktyg för ny personal att snabbt ska sätta sig in i projektets upplägg. Förskolans personal är viktig! Prata om projektet och peppa barnen på ett positivt sätt att vara med.

✓ **Dokumentera** med hjälp av film och bild. Se till att barnens föräldrar får ta del av projektet.

✓ **Arbeta fram** ideér om vad som kan göras på avdelningen mellan lektionerna.

SPRID SÅNGEN TILL VARJE HEM

Att bjuda in alla runt barnen att ta del av den musikaliska verksamheten på förskolan är viktigt för förankringen. På så vis kan sången och språkutvecklingen fortsätta hemma.

Som en röd tråd i förankringen mellan kulturskola och förskola fortsätter det arbetet också till föräldrarna. Om förskolan visar att musikundervisningen är en naturlig del i barnens vardag, till exempel genom att befästa den i förskolans vision och läroplan, blir det också tydligt för föräldrarna att förskolan deras barn går i har fokus på estetiska lärprocesser.

Att få känna sig välkommen till sitt barns förskola och involverad i dess verksamhet är naturligtvis viktigt för alla föräldrar. Här har förskolor som jobbar med musik många möjligheter att skapa god gemen-

skap och inkludering, också med barnens syskon, och mor- och farföräldrar, alla runt barnen som är delaktiga i deras utveckling.

Regelbundna inbjudningar till familjeträffar, musikstunder och konserter på kvällstid är ett sätt att ge barnen chans att uppträda för sina familjemedlemmar och kulturskolans pedagoger tillfällen att lära känna familjen.

För föräldrarna blir det en stund för möten vid sidan om lämning och hämtning och en möjlighet att lära känna andra familjer. I förlängningen främjar detta språkutveckling för alla medlemmar i familjer där svenska är ett andra språk.

NYHETSBREV

Att dela med sig av sångtexter, bilder och inspelningar i nyhetsbrev är ett sätt att uppdatera hemmet om vad förskolan jobbar med just nu. Det ger också föräldrar och syskon möjlighet att lära sig samma sånger. Självklart är det viktigt att vara lyhörd för att alla föräldrar inte är bekväma med att sjunga med och göra rytmikövningar hemma. Men se till att de som vill får chansen!

Den röda tråden i detta kontaktbyggande mellan familjer, förskolor och kulturskolor är i förlängningen också ett sätt att introducera fler föräldrar och barn till kulturskolorna och med dem ett fortsatt vidgat kontaktnät i samhället.

Musiken kan bli en inkörsport till mycket för så många, i ett större perspektiv.

TÄNKVÄRT:

✓ Bjud in till regelbundna **FAMILJETRÄFFAR**. Visa hur en musiklektion går till, låt barnen uppträda för sina familjemedlemmar. Skapa tillfällen att lära känna varandra.

✓ Skicka **DIGITALA NYHETSBREV** med texter, länkar till filmer och ljudklipp och lite annan information om det ni gör just nu. På så sätt kan barnen få med sig musiken hem.

✓ Var **LYHÖRD**. Alla vuxna är inte bekväma med att sjunga och dansa. Men desto viktigare att få dem som vill att våga!

✓ Ta vara på de **SAMLINGSPUNKTER** som redan finns inom förskolorna, i kommunen och i bostadsområdet. Haka på med en liten **KONSERT**, det är alltid uppskattat!

TILL SIST:

Påminn föräldrarna, in i det sista. Skriv kort om familjeträffen på en klisterlapp och fäst på barnens tröja innan de går hem samma dag. Den kan fungera som biljett till kvällens evenemang!

KONSERTER

Efter varje termins sång och spel är det lämpligt att låta barnen få visa vad de lärt sig också genom att få framträda vid en lite större konsert. En julkonsert kan

avsluta höstterminen och en sommarkonsert få avsluta vårterminen. Barnen kan då uppträda för andra barngrupper på förskolan eller tillsammans med andra förskolor eller kulturskolans musikgrupper. Att samarbeta med andra är ett sätt att bygga nya vänskaper och inte minst inspirera, upptäcka hur fint det kan låta när de spelat och sjungit ett år till.

Vårterminens konsert kanske kan hållas utomhus där många kan samlas, även boende i området kan delta i rörelsesånger.

GEMENSAM LÅTSKATT

Kommuner som likt Göteborg (Hammarkullen) har byggt upp en låtskatt spridd till många förskolor kan med *gemensamma* konserter ge personalen pedagogisk inspiration.

I Göteborg firas i juni en stor årlig musikfestival, **Mångfaldsfestivalen**, där alla förskolor i kommunen bjuds in till allsångskonsert. Sånger och ljudfiler med musiken skickas ut redan i februari så förskolepersonalen ska ha tid att öva in dem i sina barngrupper.

FIRA OFTA

Detta projekt började i Hjällbo 2005 och samlar numera flera tusen deltagare, förskolor och familjer till sång, dans och picknick i hjärtat av Göteborg, i **Trädgårdsföreningens** blomstrande park mitt i stadens centrum. Att fira ofta, med gemensamma träffar, är roligt och sätter upp tydliga och nya mål.

Att ta vara på de gemensamma träffpunkter som redan finns: **Förskolans dag**, **Dansens dag** och liknande, är ett sätt och varför inte skapa nya små traditioner där det finns en lucka? En konsert där alla förskolor får sjunga eller spela två låtar för sina vänner på andra förskolor. Vilken fest för hela stadsdelen och staden!

DET GÅR ATT FÖRÄNDRA

Föräldrar påverkar sina barns framtid genom val av förskola, skola, kommun och ytterst genom att gå och rösta. Att kommunicera med barnens föräldrar är därför i förlängningen en kommunikation med beslutsfattare.

Föräldrars intressen styr deras val. Ju fler som engageras, desto större efterfrågan. Ju fler som talar för estetiska lärprocesser i förskolan, om nyttan med musik för barnens språkutveckling men också glädjen, desto större möjlighet att sprida den.

NÄR MUSIKEN KOM TILL FAMILJEN

– Vi har sjungit, spelat klaves, skrammelägg och trummor. Och flera gånger har jag stått på en scen. Det kan vara lite nervöst, men efteråt är jag stolt. Linus Tsiouris Runte är sex år och talar av egen erfarenhet.

Det året han fyllde fem började Linus i sin förskolas El Sistema-grupp och musiken blev ett naturligt inslag i vardagen. När han ett år senare skulle börja skolan, föll valet på den som kunde erbjuda just detta: musikundervisning på skoltid.

Linus bor med sin familj i Örebro. Pappa Mikael Tsiouris är också uppvuxen här, men har rötter i Grekland och mamma Anne Runte är från Tyskland. Först bodde de i Brickebacken, ett miljonprogramsområde en bit utanför centrum, och när Linus var ett år och nio månader gick de på besök till närmaste förskola, Byggklos-

sen. De tyckte om vad de såg och Linus fick plats där, år 2018.

– Men det var först ett par år senare, när Linus gått över till gruppen med de större barnen, som vi hörde talas om det här med El Sistema, berättar Mikael.

När Linus en dag kom hem och sa att han och kamraterna hade varit på El Sistema, trots att de då bara var fyra år, föll fler pusselbitar på plats.

– Eftersom vi visste att det var en verksamhet för femåringarna förstod vi att det nog mest handlade om ett önsketänkande från Linus sida, men då insåg vi samtidigt att detta verkligen var något som han såg fram emot och längtade efter, säger Anne och skrattar åt minnet.

Fyllda fem fick så äntligen Linus gå iväg tillsammans med sina jämnåriga, två gånger i veckan, till detta äventyr: El Sistema. I en närbelägen lokal fick de där musikundervisning på ett lekfullt sätt. Snart blev El Sistema-stunderna veckans höjdpunkter.

STORT OCH VIKTIGT

För Anne och Mikael blev det också uppenbart att detta gjorde avtryck hos Linus.

– Det blev så tydligt att det var stort och viktigt för honom. Snart började han sjunga de här låtarna hemma också, berättar Anne.

Själv är hon inte så musikalisk, säger hon. Spelade flöjt som barn under en period men fortsatte inte upp i tonåren.

Det kan hon sörja lite i dag.

– Att barnen får den här chansen att komma i kontakt med musiken i tidig ålder på ett sådant naturligt sätt, dessutom helt gratis, är fantastiskt. Ovärderligt. Vi vet att väntetiden till kulturskolan är lång på många håll och att den undervisningen innebär en kostnad som inte alla kan bära.

Mikael spelar klassiskt piano som hobby, ett resultat av en ganska hård drillning i unga år av en ambitiös pianolärare. El Sistemas undervisningssätt är något annat och Mikael upplever att det har utvecklat Linus på ett personligt plan.

– Han har blivit mycket tryggare. Att han vågade framträda framför vuxna och andra elever under familjeträffarna var ett tecken på det.

ROLIGT OCH NERVÖST

Linus själv beskriver den erfarenheten som ”rolig och spännande”. Men säger också att det var nervöst, i alla fall i början. Han sätter egna ord på känslan av att klara av något han kanske inte trodde sig om.

– När jag klarat det är jag stolt. Jag är också stolt över att jag har tappat en tand. Och när jag lär mig något nytt i skolan. När jag och min vän sprang 13 varv på idrotten, flest av alla, då blev jag stolt.

Klockrent uttrycker Linus vad den här typen av musikalisk gruppaktivitet genererar: trygga barn som vågar göra sina röster hörda. Att den som vågar prata per automatik utvecklar sitt språk. Att musiken är ett roligt sätt att utveckla dessa färdigheter. För Linus känns det inte svårt att lära sig nya texter och melodier.

> *”En ny sång? Det är bara att lyssna och börja sjunga”*
>
> Linus, 6 år

– En ny sång? Det är bara att lyssna och börja sjunga, säger han.

Att femåringar memorerar snabbt vet de flesta föräldrar som reflekterat över barns förmåga att lära nytt. Att musik och språkutveckling hänger tätt ihop står kanske extra klart för en förälder som Mikael Tsouris, som är språkforskare. Men det var glädjen, framför resultatet, som blev avgörande när det var dags för Linus att börja förskoleklass.

– Linus sa själv att han ville fortsätta med El Sistema. Det var ett tydligt val av honom, att välja den skola som kunde erbjuda det. Det var också en trygghet för honom att få fortsätta med något som redan var bekant, förklarar Mikael.

INSTRUMENT NÄSTA STEG

Nu är nästa mål uppsatt: I första klass får El Sistema-eleverna börja spela trumpet eller flöjt.

Och familjen Tsouris Runte ser fram emot den dag då lillasyster Milla, som nu börjat på Byggklossens förskola, får gå med sina jämnåriga till El Sistema.

– Hon har redan börjat sjunga med i sångerna som hon hör här hemma och på familjeträffarna, säger Anne som märkt att när Milla sjunger blir det fler ord, längre meningar.

Detta är en märkbar effekt av musikundervisningen enligt de kommuner som arbetar med den här typen av metodik i förskolan. Att barnen får ett större ordförråd och en vana vid att uttrycka sina känslor och tankar. Det ger en social mognad som barnen har glädje av i allt de tar sig för, både i skolan och på fritiden.

Sammanfattningsvis är det just detta som överraskat Mikael och Anne mest med El Sistema.

– Att det föder så mycket annat i barnen. Mod och trygghet.

Om de fick i uppgift att förklara poängen med musik i förskolan för en annan barnfamilj skulle de ändå först börja med att konstatera glädjen.

– Det är kul! Och det är ingen självklarhet att alla barn får chans att utvecklas musikaliskt, så ta vara på den möjligheten.

Familjen Tsouris Runte vill också uppmuntra dem som inte har den här möjligheten i dag att påverka beslutsfattare så att det kommer till det område där man bor.

Att ge barnen en rolig pedagogisk musikundervisning varje vecka är detsamma som att ge dem ett språk. Och att kulturskolan, genom att komma till förskolan eller skolan, på detta sätt kan ta sig an en massa barn som inte annars skulle hitta till dem är mycket värdefullt, menar de.

Anne som är lärare på en högstadieskola i Örebro märker när hon möter ungdomar som har fritidsintressen och vana vid att skapa tillsammans med andra.

– Det ger något för livet, att från början få möjlighet att använda sin fantasi och vara kreativ.

MALIN CLAUSSON

EN LEKTION FÖR ALLA

Hur anpassar vi musiklektionen så att alla kan delta? Hur utvecklar vi undervisningen och får plats för reflektion? Gemensamma frågeställningar ges här ett samlat svar.

Musikaliska skillnader och variationer i det oändliga har ändå alla fyra kommuner i projektet Små barns skapande gemensamma nämnare och erfarenheter. Till exempel kring hur ett ett lektionsupplägg bedrivs på bästa sätt, för att få med alla barnen i gruppen och alla yrkesgrupper bland pedagogerna.

Själva musikstunden börjar alltid i lugn och ro. Och i de flesta fall redan utanför musikrummet.

Uppställda på led, tillsammans med pedagogerna, följer en fast rutin som upprepas varje gång. I de förskolor som jobbar med El Sistema är rutinen ofta förknippad med de ledord som handlar om vad som nu ska hända, vad vi ska göra tillsammans: **Lyssna** (på varandra),

titta (ta in och upptäcka, följa), **kämp**a (lära oss nya sånger, spela ett instrument, vänta på vår tur) och **andas** (ta det lugnt och fokusera).

EN MJUK UPVÄRMNING

Barnen ska sedan landa in i den upplevelse som väntar, ställa om från kanske en livlig lek. Till en början bara lyssna och kanske blunda en stund till lugn musik och stillsamt samtal som sedan kan övergå i en första gemensam övning. Sittande på golvet, på stolar eller stående men alltid i ring, värmer vi upp kroppen och rösten. Har vi fioler med oss bildar vi en **"fiolblomma"** tillsammans med snäckan in mot mitten så du sitter och ser din fiol framför dig. Likadant om det är pinnar eller hinkar vi spelar på.

I Hammarkullen där språkgrupperna är många hälsar barnen på olika språk, så att alla barns språk är representerade, och de lär sig att säga hej på varandras språk.

Därefter räknar de till åtta på svenska och spanska, tänder lamporna och får kanske ett besök av maskotarna **Nicko**, **Chicko** och **Chango** som hälsar runt på alla barnen. En ceremoni som upprepas och är densamma varje gång är också något som går igen hos alla förskolor i Små barns skapande.

Det kan också vara en liten inledande stund för småprat. *Är det någon som har gjort något kul sen vi sågs sist? Oj vad det regnar ute i dag ... tycker ni om att vara ute och plaska i vattenpölarna när det regnar?* Att ställa några frågor och söka kontakt med barnen stärker relationen mellan pedagoger och barn och tränar barnen i att våga höras och att vara spontana.

Att värma upp kroppen inför sång och rörelse är också viktigt. *Sitter vi bra? Står vi bekvämt?* Positioner är avgörande för hur vi klarar av och orkar med lektionen.

HEJ-SÅNG OCH NAMN-SÅNG

Efter en lugn start är sedan en hej-sång av något slag närmast obligatorisk. Därefter är det vanligt med en namn-sång. Moment som skapar en fast ram och rutin som barnen känner sig trygga i.

Efter det kan innehållet variera, men alla moment upprepas fler gånger under varje lektion och flera lektioner i rad, för att alla ska få en chans att befästa det vi lär oss.

I mittpartiet av lektionen sker störst variation, kanske efter ett valt tema för dagen, veckan eller månaden.

VARVA SÅNG, SPEL OCH PAUS

Att varva spelpass och sångpass med rörelseövningar, lägga in en fruktstund som paus, är också gemensamma nämnare för förskolor som jobbar med musik. Liksom att musikstunden avslutas som den börjar, med att gå ner i varv.

Avslappnande musik, kanske dämpad belysning och en stunds vila på golvet där

barnen inte behöver vara aktiva utan bara ta in och lyssna och känna lugnet i kroppen. En förberedelse för att sedan lugnt men ändå energipåfyllt gå tillbaka till sina avdelningar och ordinarie verksamhet.

Till sist kan det vara bra att avsluta med en kort reflektion: *Vad har vi gjort i dag? Hur kändes det? Vad tyckte vi om det? och en hej då-sång.*

TILLÅTANDE STÄMNING

Att skapa en tillåtande stämning är grundläggande för att få alla med sig. För vissa barn tar det längre tid att komma igång. De kanske bara vill titta och lyssna den första tiden.

Det är viktigt att som vuxen vara inkännande och ha förståelse för det. Tvinga aldrig barnen att sjunga, spela eller dansa.

Ibland behövs det såklart en liten puff men utgå från de barn som finns i gruppen och känn in vad som funkar bäst. Det är också mycket viktigt att alla vuxna deltar och är aktiva. Barn gör det de ser att de vuxna gör.

JOBBA I SMÅ GRUPPER

För att få alla barn delaktiga och ta deras idéer och skapande med i arbetet kan de med fördel delas in i mindre grupper.

Det kan ge dem som inte vill ta plats i det stora sammanhanget en chans att mjukt våga sig på att föreslå en klapp eller takt, ett ord eller en rörelse.

Det du skapat tillsammans med dina kamrater i den mindre gruppen vågar du kanske visa upp för den större. Det blir mindre press och så småningom växer självförtroendet och modet att göra sin röst hörd.

FÖRBERED VARJE LEKTION

Den som jobbar med instrument och flera grupper efter varandra bör ha tid mellan lektionerna för att hinna stämma, småfioler blir lätt ostämda och det händer att de åker i golvet.

För att hinna med att stämma alla fioler och förbereda dagens lektion rekommenderas att fiol- och rytmikläraren samlas minst en halvtimme innan lektionen.

RUMMET ÄR VIKTIGT:

✓ Försök få till ett rum som är ganska **avskalat**, med så få intryck som möjligt. Stor fri golvyta att röra sig på.

✓ En stor **rund matta** i mitten underlättar ringen vi ska bilda.

✓ Kontrollera att **alla får plats**, att ingen sitter för trångt.

✓ Träna på **rumsuppfattning**, det kommer inte av sig självt. Det handlar om att bli medveten om sig själv i förhållande till andra.

✓ Prata mycket om hur vi **förhåller oss till varandra**: *Nu ställer vi oss med tårna på mattkanten, nu står vi ett steg bakom mattan, nu sitter vi på mattkanten.*

MÖLNDAL GÖR SÅ HÄR:

✓ 40 minuters förberedelsetid.
✓ 30 minuters lektion. (Grupp 1)
✓ 10 minuters rast och instrumentkoll.
✓ 30 minuters lektion. (Grupp 2)
✓ 10 minuters rast och instrumentkoll.
✓ 30 minuters lektion. (Grupp 3)

LEKTION PÅ 30 MINUTER:

(Alternativ 1)

✓ Hej-sång och namn-sång.
✓ Fiolgympa (uppvärmning av kroppen tillsammans med fiolen).
✓ Notkort.
✓ Spel på fiol.
✓ Rytmik (gärna något i tempo).
✓ Spel på fiol.
✓ Rytmik (långsammare tempo).
✓ Avslutning i ring på golvet.

(Alternativ 2)

✓ Hej-sång och namn-sång.
✓ Fiolgympa.
✓ Rytmer på lösa strängar, spel med stråke (**Pyttipanna, pyttipanna**).
✓ Rytmik (gärna något i tempo).
✓ Spel på fiol.
✓ Rytmik (långsammare tempo).
✓ Avslutning i ring på golvet.

EN KLASSISK TERMINSSTART

Första gången musiklektionen introduceras på förskolan är det fokus på att barn, förskolepedagoger och musiklärare lär känna varandra, presenterar sig. Lär ut en hej- och namn-sång. Använd gärna samma sång under terminen. Repetition är bra. Är det instrumentundervisning kan läraren ta fram sitt instrument och visa för barnen.

Berätta lite kort om vad instrumentet heter och hur vi ska behandla instrumentet, med varsamhet, som en ”bebis”. En fiol vill till exempel inte ligga på mage och vi ska inte skruva på skruvarna. Det är viktigt med skötselråd redan från start. Visa att instrumentet är något vi ska vara rädda om.

Barnen får sedan ett instrument tilldelat sig, fioler är redan stämda och uppackade. Varje barn får gå och hämta ”sitt” instrument och sätta sig tillbaka i ringen.

Bilda sedan en fiolblomma med snäckan in mot mitten så att barnen ser sina fioler framför sig. Nu ska vi öva på vad fiolens delar heter (se mer i kapitlet Instrument i förskolan på sidan 28).

EN BIT I TAGET

I början när barnen ska lära känna sitt instrument tränar vi med hjälp av dans, lek och rytmikövningar, gärna förstärkt med bildstöd. När det är dags för paus från fio-

lerna lägger barnen tillbaka instrumenten i sina fodral för att sedan samlas i ringen igen och vara med i någon rytmikövning.

Efter rytmik är det fiolspel igen: *Hämta din fiol och ställ dig på en prick!* Dags att lära sig en låt, läraren spelar först och barnen lyssnar. Vi börjar med att knäppa på strängarna.

Stråken kommer kanske först termin två men spelar gör vi med en gång. Det ska låta fint om musiken även om vi bara spelar på en sträng!

Vi tar en bit i taget. En ny sång eller låt kan med fördel delas upp och läras ut i olika delar som tidigare beskrivet. Det är viktigt att känna in barnens dagsform, korta ner och inte låsa sig vid hur en låt egentligen ska framföras.

TÄNK PÅ:

✓ Låt gärna förskolepedagogerna **samla barnen i led** utanför lektionssalen och vänta tills musiklärarna hälsar barnen välkomna in. Då går alla in och sätter sig i en ring på golvet.

Redan här skapas ett lugn och en struktur som barnen lär sig och känner igen.

✓ Stå alltid med **ryggen mot barnen** när fiolhållning, fioluppsättning eller rörelser övas in. Detta för att barnen ska slippa se spegelvänt.

✓ Använd mycket **repetition** så att barnen känner igen sig. Försök att hjälpa utan att prata så mycket för att inte tappa fokus. Struktur och upprepning ger lugna lektioner.

✓ **Håll tempot**. De olika momenten bör avlösa varandra. Lektionen kräver noggrann planering men också flexibilitet för att känna in dagsformen.

✓ Lägg inte för stor vikt vid om ett barn inte orkar följa med i alla moment. Lärandet ska vara **lustfyllt, inte under tvång!**

✓ Välj en repetoar som du tycker om, då kommer barnen också att gilla den. Välj med omsorg, bra val håller i längden.

MER ÄN ETT SPRÅK

Musik är ett språk som alla förstår. Förstärkt med bild, rörelse och samtal om vad vi sjunger ökar vi barnens ordförråd och språkförståelse.
De som har prövat vet.

Det som krävs för att lära sig spela och sjunga tillsammans, koncentration och övning, är också det som ger resultat i skolan.

Så enkelt kan det sammanfattas och den som gör det är **Ulrika Boije**, rektor för förskolan i Hammarkullen. I olika former har Hammarkullens förskolor arbetat med musikundervisning för små barn i decennier. Det som en gång var **Allsången** heter i en senare modell **El Sistema**. Inspirerad av den världsberömda förlagan från Venezuela, men i Hammarkullen också influerat av **Reggio Emilia** och andra filosofier.

Resultatet är detsamma oavsett benämning. Sången, fiolspelet, dansen och den rytmiska leken har gjort skillnad.

För barnet, på förskolan, i skolan och i förlängningen hela samhället.

MUSIK GER MENING

I Hammarkullsskolan märker lärarna att barn som gått i El Sistema-förskolor har bra språkkunskaper och en utvecklad social förmåga. Och familjer som flyttar till andra stadsdelar innan deras barn är färdiga med förskolan, vill att de ska få gå kvar. Föräldrarna har sett effekten och barnen trivs.

För musiken skapar inte bara glädje utan också mening. Genom att spela, sjunga och dansa tillsammans lär sig barnen att lyssna, observera och sträva mot ett gemensamt mål.

Musikstunder som genomförs professionellt visar att vi är viktiga redan som små. Att alla behövs, för ett gott resultat.

MOTORIKENS BETYDELSE

Det vuxna och barn själva kan se och konstatera, förstärks också av etablerad vetenskap. Mycket finns till exempel forskat på motorikens betydelse för inlärning, och i musik- och rytmikundervisning med små barn ges stora möjligheter att lägga in olika rörelser som passar.

Sjunger vi att vi sträcker på oss så sträcker vi på oss. Sjunger vi att någon blir rädd så ser vi rädda ut. De rörelserna kan vi presentera för barnen när vi lär ut en sång.

Men vi kan också involvera barnen. Att skapa rörelser till en sång tillsammans blir i sig en övning i att uttrycka sig.

Det kan ge bra samtal och samtidigt öka ordförråd och språkförståelse. Det kan räcka att ta vara på alla rörelser som finns naturligt i många sånger.

FRÅGOR OCH SVAR

Det är förstås inte oviktigt vilka sånger vi väljer. Ett barn som inte är bevandrad i den svenska kulturen och det svenska språket har kanske inte så stor nytta av att sjunga **Sov du lilla videung**, däremot kan många nyanlända relatera till en visa som **Vem kan segla**.

Sången **Var bor du lilla råtta** är uppskattad i alla åldrar och med hjälp av illustrationer är det lättare att associera nya ord till något vi känner till. Sången övar frågor och svar med ett innehåll som är lätt att förstå.

Att känna till vad som är extra svårt i vårt språk är också viktigt när vi ska främja barns språkutveckling. A, å, o, u, ä, e, i, y, ö … svenskans stora antal vokalljud är ovanligt bland världens språk. Många av dem har inte ens en motsvarighet i vissa språkgrupper.

Susanne Benckert, författare till skriften **Hur man kan arbeta med svenska som andraspråk med yngre elever**, utgiven av Skolverket, tipsar om att använda sig av just sång.

Vi kan sjunga med även om vi inte förstår allt och rytmen och rimmet gör det lättare att minnas. Rörelser kan också vara till hjälp.

VIKTEN AV ATT STRÄVA

Att ge utrymme för barnens rörelsebehov ger också en möjlighet att observera vilka svårigheter som kan finnas och då kunna plocka in mer av en viss typ av rörelser.

Att ta sig tiden att hjälpa barnen att få till klättringen med tumme och pekfinger i **Imse Vimse spindel**, är att lära dem att de kan kämpa och klara av saker. När barn bemästrar en ny svårighet vet vi, också genom forskning, att bra saker händer i deras hjärnor.

Barn blir precis som vuxna tillfredsställda av att kunna. Den som kan lära sig en sångtext med finmotoriska rörelser till, förstår snart att den även kan lära annat.

Dessa så kallade estetiska lärprocesser ger också barnen direkt kunskap inom ämnen som till exempel matematik, genom att hålla upp rätt antal fingrar i en sång. Likaså läsning, när de tränas i att läsa rytmkort och noter från vänster till höger.

PÅ SAMMA VILLKOR

Att starta fiolundervisning på en förskola ger precis samma effekt.

Instrumentundervisningen har en stor fördel för barn som ännu inte kan det svenska språket. De kan delta på samma villkor då en stor del av upplägget går ut på att härma.

Successivt ger också denna undervisning övning i svenska språket med hjälp av bilder, rörelser, sång och upprepning. Under musiklektionerna tränas barnen också i en massa andra moment som har positiva effekter för deras utveckling, som socialt samspel, grov- och finmotorik.

SJÄLVFÖRTROENDE OCH MOD

Rutinen att samlas i ring på golvet och småprata om vad barnen har hittat på under veckan på förskolan, för att sedan inleda med en hej-sång, är ett sätt att skapa en trygg relation till pedagogerna men även till de andra barnen i gruppen.

Det ger även de barn som är lite blygare träning i att våga berätta något och göra sin röst hörd. För en del barn kan detta vara den viktigaste stunden under lektionen.

Att låta barnen vara delaktiga i skapandet av musiken är också en del av pedagogiken som utvecklar självförtroende och mod.

Barn som känner sig sedda, som blir tilltalade med namn, får komma fram och leda en övning, ta ett beslut eller lägga fram ett förslag inför gruppen, växer.

En namnsång är en trygg rutin och samtidigt en träning i att våga presentera sig för andra.

LÄRANDE FÖR LIVET

I förlängningen ger musikundervisningen i förskolan också barnen kanske det mest uppenbara: en introduktion till musikens värld.

Samtliga medverkande kommuner i projektet Små barns skapande har gjort samma erfarenhet: barnen vill gärna

fortsätta musicera när de slutar förskolan. En fortsättningskurs i kulturskolan kan bli nästa viktiga sammanhang i deras liv. Gruppundervisning i instrument eller sång, som ger nya vänner och möjligheter att utvecklas musikaliskt, språkligt och socialt.

Musiken leder till vidare upptäckter, utmaningar och utveckling. Oavsett föräldrars möjlighet att medverka, har alla barn rätt att utvecklas till sin fulla potential. Där kan förskola och kulturskola tillsammans göra en enorm insats.

Att satsa på sång, musik, rytmik i lekfull kontext är inte bara roligt. Det är viktigt. Värdefullt för samhörighet, gruppkänsla och upplevelsen av att bidra.

Med andra ord: Ett lärande för livet.

ERFARNA RÖSTER

Speciellt hos några av barnen på min avdelning ser jag en tydlig förändring. Barnen vågar och vill ta mer plats, särskilt på våra sångsamlingar. De känner stolthet och glädje över att vara en del av detta, visar gärna upp och delar med sig av allt de lär sig.

Någon som tidigare tyckt att det varit väldigt jobbigt att vara i ”blickfånget” väljer numera ganska ofta att stå i centrum.

Vi fortsätter att arbeta, utveckla delar av det som sker i musikundervisningen. Vi repeterar, förstärker och förklarar, Våra barn är vana vid och har stor nytta av det bildstöd vi använder.

Barnen hos oss är utmärkta ambassadörer för verksamheten, de får kommande generation att längta till musiklektionerna. De skapar förändring inom barnen på alla plan.

Linda Frohm, förskollärare i Örebro

Ett barn som älskar fotboll, det är jättebra, men musikundervisningen erbjuder ett annat sätt att röra på sig, som kan beröra och involvera alla barn. Du kan vara med även om du inte förstår alla ord. De elever som är nya brukar uppskatta det jättemycket. Det ger en enorm boost för självkänslan.

När det så småningom mynnar ut i en konsert i Folkets hus där alla föräldrar och släktingar kan samlas och barnen får stå på scen med riktiga instrument och framträda, då är det otroligt starkt.

Att bara få vara någon som gör något fint och är duktig en stund, inte vara ett barn med problem, från ett annat land, som inte kan språket, utan ett barn som är bra och möts av stolta föräldrar, det är jättehärligt!

Det blir också tydligt när vi ger oss ut i närområdet och framträder att det ger en träning i att se allas lika värde på ett väldigt naturligt sätt.

Madelene Asp,
grundskolelärare i Motala

”Musikstunderna är något att samlas kring och upplevs av många barn som de bästa stunderna på hela veckan. De engagerar barnen och deras föräldrar men också förskolornas personal.

Tillsammans känner vi stolthet, en bra förskola är avgörande för många familjers val av bostadsområde och känsla av trygghet. När vi åker spårvagn med stora barngrupper och instrument får vi ofta uppmärksamhet av andra resenärer.

Musiken skapar delaktighet och en positiv känsla för stadsdelen, ja den förändrar bilden av stadsdelen.

Teresa Hedborg, förskolepedagog i Hammarkullen, Göteborg

”Vi människor har en nedärvd icke-verbal kommunikationsförmåga, en kommunikativ musikalitet som lägger grunden till vårt talspråk. Vi kan kalla det känslornas språk, för det fungerar där orden inte räcker till.

I denna icke-verbala kommunikation är vi beroende av varandra för att utvecklas. Det måste ske i samspel med andra och kräver en anknytning. Alla människor har en nedärvd kapacitet att skapa och när vi är riktigt små ger vi leken dynamik genom att tonsätta den med joller, spontan sång och andra ljud som förstärker det vi gör. Kör en bil, till exempel.

Detta ”musikaliska kladdstadie” av improviserad sång och imiterande börjar ofta före ett års ålder och ignoreras ofta av vuxenvärlden. Hur kan vi bättre ta tillvara detta musikaliska kladd? Jo, vi kan gå in i ett musikaliskt samspel med de här barnen med förhållningssättet att lita till deras egen nyfikenhet.

Lyssna och ge utrymme för deras eget musikaliska uttryck. Det kan hålla ett-, två-, och treåringar musikaliskt sysselsatta i 45 minuter tillsammans med vuxna. Musik har med lust att göra och att känna lust är utvecklande. Vuxna behöver faktiskt inte lära barn att sjunga, skapa eller tala. Däremot behöver de vara med, förebilda och inspirera.

Ulf Jederlund, musikhandledare, musikterapeut samt forskare inom specialpedagogik, skolutveckling och psykoterapi vid Stockholms Universitet

”Efter så många år har musikundervisningen blivit en självklarhet. På den här förskolan är den något av en kärnverksamhet. Vi har en sångskatt som byggts upp och sång och musik är en stor del i arbetet med språkutveckling hos barnen.

Det har kompletterat mitt arbete också, jag har nyligen infört ett eget litet projekt på min avdelning, kallat ***Veckans sång****. Det är en utveckling av ett berättarprojekt vi har där barnen får turas om att berätta om en bok de läst, öva sig i att leda samtal och tala inför en grupp.*

Numera väljer vi också en sång varje

vecka, som är aktuell på något sätt. En vecka valde vi till exempel en väldigt traditionell El Sistema-sång, ***Blommor och kärlek****, eftersom den veckan inleddes med Alla hjärtans dag. Att sjunga den tillsammans gav upphov till ett samtal om att älska någon, hur kärlek känns och varför vi behöver kärlek.*

Musiken är en kanal för barnens röster och när vi frågar dem vad de vill göra mer av på förskolan svarar de alltid: sjunga och dansa!

Drazena Knezevic, förskollärare i Hammarkullen, Göteborg

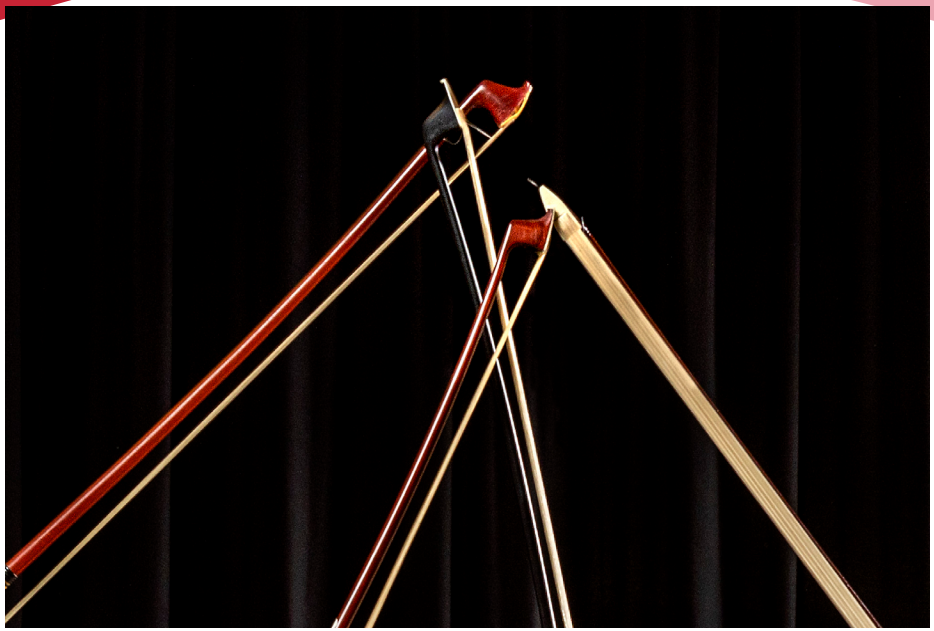
Jag har fått vara med om väldigt många barns utvecklingsresor genom musiken. Det är så tydligt att barnens självkänsla blir stärkt av det här. Många som från början var väldigt försiktiga och blyga gick snart över i att våga göra lite rörelser för att sedan sjunga och vara fullt delaktiga.

Språkutvecklingen som sker bidrar också till att barn vågar prata mer, får ökad förståelse och ökat ordförråd. Det kan vi även se utanför förskolans miljö, på utflykter och i andra aktiviteter. Jag tycker också att vi i personalen har kommit varandra närmare och även närmare föräldrarna.

Det här ger också föräldrarna tillfälle att träffa andra familjer och träna sin svenska. Musikundervisningen har blivit en viktig del i vårt värdegrundsarbete på förskolan. Vi övar oss i samspel, hur vi är bra kompisar. Hur vi kan hjälpa varandra.

Maria Hovlund, förskolepedagog i Motala

HJÄRNAN BAKOM ALLT

Musik skapar hela människor. Det finns klara kopplingar mellan det musikaliska och talade språket. Dessutom står i läroplanen att förskolan ska erbjuda barnen estetiska uttrycksformer. Allt talar för en satsning på musik.

I detta kapitel beskrivs, i korta ordalag, de delar ur läroplanen för förskolan och den forskning som vi i projektet har lutat oss emot. Om du vill fördjupa dig inom olika områden[1] finns dels referenser i fotnoter, dels förslag på litteratur med konkreta tips och övningar du kan läsa vidare i.

Några citat ur Läroplan för förskolan[2] kapitel 1 och 2, som berör de delar som projektet har handlat om får inleda: *Språk, lärande och identitetsutveckling hänger nära samman (....)*

Barnen ska ges tid, rum och ro till eget skapande. (...) Utbildningen ska ge barnen möjlighet att uppleva, gestalta och kommunicera genom olika estetiska uttrycksformer som bild, form, drama, rörelse, sång, musik och dans.

(Kap 1, Kommunikation och skapande)

Barnen ska ges förutsättningar för bildning, tänkande och kunskapsutveckling utifrån olika aspekter, såsom intellektuella, språkliga, etiska, praktiska, sinnliga och estetiska.

Förskolan ska ge varje barn förutsättningar att utveckla:

- förmåga att skapa samt förmåga att uttrycka och kommunicera upplevelser, tankar och erfarenheter i olika uttrycksformer som bild, form, drama, rörelse, sång, musik och dans,

- ett nyanserat talspråk och ordförråd samt förmåga att leka med ord, berätta, uttrycka tankar, ställa frågor, argumentera och kommunicera med andra i olika sammanhang och med skilda syften.

(Kap 2, Omsorg, utveckling & lärande)

Ett citat av Jederlund[3] får inleda forskningsdelen:

Musik skapar hela människor. Barn och vuxna med olika ursprung och förutsättningar kan i musiken utvecklas tillsammans, ha roligt och må bra. I en sådan miljö utvecklas också språket. (...)

Sedan tycks det finnas särskilda kopplingar mellan just vårt musikaliska språk och det talade språket och det kan vi dra nytta av i förskolan och skolan.

SÅNG OCH BARNETS RÖST

Jederlund[4] uppmanar oss att sjunga, sjunga på alla språk, ta vara på barnens spontansång, improvisera, använda rörelsesånger, sång- och danslekar, göra egna sånger med mera. Sången är en naturlig mötesplats mellan språk och musik.

McAllister[5] hänvisar till olika forskare som pekat på många positiva effekter som sång har. I sången tränar vi såväl musikaliska delar så som tonhöjd och rytm, språk och artikulation. Även Ullén[6] har undersökt vad ett antal olika forskare har kommit fram till när det gäller musik och språkliga förmågor. Han konstaterar att det finns *visst stöd för att det finns särskilt starka kopplingar mellan språkliga förmågor och musik*[7].

Man har också sett att språk och musik, till viss del, bearbetas i samma områden i hjärnan. Dahlbäck[8] talar om hur vi kan använda musik, sång och språk för att uppleva, uttrycka oss, lära oss och förstå olika saker. Hon påpekar också att materialet i en sång kan användas under en lång tid för att träna exempelvis bokstäver, stavelser, ord och hela texter. Hon uppmanar också till att kombinera sången med rörelser och att visuellt låta barnen bekanta sig med olika bokstäver.

Kort sagt att använda många sinnen för att lära sig. Still[9] uppmanar dock pedagogerna att använda sångtexterna mer och

ställa frågor kring texten och få barnen att fundera även kring det om ligger utanför sångtexten men som inspireras av den.

Hon använder sången **Imse vimse spindel** som ett exempel där frågorna kan handla om såväl spindlar, deras nät och vad de använder det till.

Ehrlin[10] såg i sin undersökning att man använde sångtexter bland annat för att vidga ordförrådet.

Dahlbäck[11] talar om att *ord med rytm i en sång med tydlig puls är lätta att lära*. Ramsor som har ord med rytm hjälper också till med artikulationen vilket gör att barnen får lättare att urskilja olika fonem[12].

Hon påpekar vidare att för att alla elever ska kunna utveckla sitt språkliga lärande är det viktigt med repetition och variation, det vill säga att använda exempelvis samma sång under en längre tid men på ett varierat sätt.

Men det finns även andra saker inom språket som vi lär oss med hjälp av sång, nämligen språkljud, språkrytm men även meningsbyggnad[13].

Det finns många undersökningar kring det tonomfång som en barnröst har[14].

En utmaning för vuxna som vill sjunga med barnen är att de vuxnas röstläge oftast ligger lägre än det som är bekvämt för barnen. Just de låga tonerna är begränsade i barnens register, vilket är något att tänka på vid val av tonart.

Jederlund[15] påpekar också att när vi sjunger med små barn så bör vi anpassa röstläget efter barnen, men att detta inte får bli ett hinder och skapa en rädsla att sjunga i ”fel tonläge”. Det kan hämma såväl pedagogerna från att sjunga som att hämma barnens sångglädje.

Den vokalrikedom som finns i svenska språket förtjänar också uppmärksamhet. Vi har inte mindre än nio vokaler som dessutom finns i såväl korta som långa varianter (till exempel kal – kall; föl - föll).

I andra språk finns vanligen fem vokaler som i exempelvis spanska eller till och med endast tre som i arabiska[16].

Vi avslutar denna del med ett citat från Jederlund[17]:

En sjungande kultur skapar sjungande barn. Att sjunga eller inte, det är frågan!

PULS, RYTM OCH RÖRELSE

Ett sätt att beskriva vad *puls* är kan vara att jämföra det med den puls, det vill säga de hjärtslag vi alla har. Den kan gå fort eller långsamt, ha olika tempo, men den håller ett jämt flöde.

I musiksammanhang delas pulsen in i olika takter, till exempel fyra eller tre slag per takt. Rytm är en blandning av tidsvärden och kan bestå av korta och långa toner så länge de håller sig inom takten[18].

Uddén[19] hänvisar till flera olika forskare när hon påstår att det bara är vi människor som kan samordna oss och följa en gemensam given puls. Detta skiljer oss från andra primater.

Samtidigt är det viktigt att påpeka att alla inte kan känna musikens puls, något

som Nivbrant Wedin[20] benämner ”pulssvaghet”.

Men det går att träna upp att känna pulsen och då är det viktigt med rätt sorts träning. Vesterlund[21] kallar rytm för *språkets melodi* och påpekar att alla språk har sin egen melodi. Att använda olika ramsor med tydlig rytm underlättar för barnen att komma ihåg[22].

Även Ladberg[23] påpekar att det vi lär oss med hjälp av rytm förankras starkare i minnet. Inom rytmiken, som vi på ett förenklat sätt kan förklara som en pedagogisk metod som omsätter rytmintryck i rörelse, ser vi att när vi kombinerar musik, lek och rörelse så främjar det utvecklingen av hela barnet[24].

Detta för oss vidare till ordet *rörelse*. Bohlin[25] hävdar att *musik och rörelse är tätt förenade* och detta märks särskilt tydligt hos förskolebarn. Hon vill till och med dra det lite längre än så och påstår dels att det är ett ursprungligt behov hos oss sedan lång tid tillbaka, dels att det *har en stark och nästan magisk kraft*[26].

Att illustrera orden och meningarna i en sångtext med hjälp av bilder och rörelser ger ytterligare stöd för barnen att förstå innebörden i olika begrepp[27]. En annan effekt som, framförallt varierade rörelser ger, är att det samordnar olika sinnen och när man använder sig av rörelser som korsar kroppens mittlinje får våra hjärnhalvor hjälp att samarbeta[28].

Det finns flera författare som talar om att vi lär med hela kroppen. Maltén[29] tar upp just detta och lägger till att inlärningen blir ännu starkare om även emotionella och sociala aktiviteter involveras.

ORDET HELHET, EN SAMMANFATTNING

Avslutningsvis vill jag skicka med ett ord, nämligen: HELHET. Varje bokstav har en betydelse. Helhet är en sammanfattning av det väsentligaste från min avhandling om musiskt lärande, men som jag här även kopplat samman med några andra forskare[30].

H armoni mellan huvud, hand och hjärta, som får symbolisera vikten av att såväl vår hjärna (huvud), vår kropp (hand) och vårt hjärta (alla våra sinnen) är aktiverade när vi lär oss nya saker.

Hjärnforskaren Lundborg[31] påpekar att vi inte lär med bara hjärnan utan även med kroppen, med ögonen, känseln och synen och ju fler sinnen som vi kopplar in när vi ska lära oss saker, *desto mer ökar de intellektuella krafterna*.

E stetiska uttrycksformer, det vill säga vikten av att använda olika uttrycksformer vid inlärning, bild, dans, drama, form, musik, rörelse och sång. Vi lär alla på olika sätt och därför är det viktigt att få möjlighet att använda så många olika sinnen som möjligt när vi ska lära oss något nytt eller när vi behöver befästa det vi nyss lärt oss.

Kort och gott, få möjlighet att undersöka det nya på ett annat sätt. Calissendorff[32],

som har studerat en grupp förskolebarns musikaliska lärande i fiolspel, tar upp vikten av att anpassa undervisningen utifrån att vi lär på olika sätt och behöver få möjlighet att använda flera olika sinnen när vi lär. Detta är något som även Bohlin[33] tar upp.

Hon säger att vi föds med en förmåga som ger oss möjlighet att överföra information mellan våra olika sinnen och att detta skapar helhetsupplevelser.

Lek som ska ses i ett vidgat perspektiv. Jag har valt att definiera lek på följande sätt: *Lek är att laborera för att lära på ett levande och lustfyllt sätt*[34].

Här kan vi jämföra med Björkvold[35] som uttrycker det på följande sätt: *Leken är lärandets experimentella laboratorium*, eller som Quintillianus[36], som levde 35-96 eKr, uttryckte det: *Barn måste leka och undervisningen sker bäst i lekens form.*

Uddén[37] menar att leken innebär att vi improviserar och skapar nytt för att vi använder vår fantasi och inlevelseförmåga när vi leker. Hon tillägger *att leka musiskt är livets form*.

Jederlund[38] menar att förskolebarnets viktigaste språk är leken och uppmanar oss: *Lek med ljuden, lek med rytmen, lek med prosodin*.

Handlingsfrihet, vilket innebär att du som pedagog/förälder har frihet att arbeta utifrån de förutsättningar och kunskaper som du och gruppen har, det vill säga att det inte är en särskild metod som ska följas.

Det viktiga är att Du GÖR något. Vesterlund[39] uttrycker detta på följande sätt: *Vi tager vad vi haver* och då gäller det såväl de kunskaper som finns i gruppen som övriga tillgångar exempelvis i form av instrument, bilder, sånger, rörelser mm.

Egengörande av kunskap. Med det menas att det är viktigt att vi kommer ihåg att lära sig nya saker är en aktiv process.

Det är inte något som sker passivt och vi vuxna måste vara medvetna om detta och se till att barnen får möjlighet till ett aktivt lärande. Det är den som lär sig något som måste göra det till ny kunskap hos sig själv.

Tänka tar tid. Att arbeta under en längre tid med samma sak på ett varierat sätt ger barnen möjlighet att bearbeta.

Att till exempel ta sig tid att prata om vad vi har gjort, göra det på ett annat sätt nästa gång genom att använda olika sinnen och uttrycksformer[40].

Uddén[41] ser *alla typer av reflektion som lek*.

Kort sagt, vi behöver tänka på och planera för att ha ett helhetstänkande när det gäller små barns skapande.

MARGARETHA GRAHN

FOTNOTER:

[1] Här rekommenderar jag dig som är intresserad av att fördjupa dig att läsa boken *Musik och Språk* av **Ulf Jederlund** (2011) som ger en fyllig och utförlig inblick i detta område. Ges ut i en uppdaterad version våren 2023.

[2] **Lpfö18.** *Läroplan för förskolan*. Skolverket. www.skolverket.se

[3] **Jederlund, U.** (2011, s.13) *Musik och språk. Ett vidgat perspektiv på barns språkutveckling och lärande.* Liber.

[4] **Jederlund, U.** (2011)

[5] **McAllister, A.** (2014) *Barnet, rösten och ljudmiljön.* I Y. Holmberg (Red) *Röstrött, musik på barns villkor.* Gehrmans musikförlag.

[6] **Ullén, F.** (u å) *Blir jag bättre på annat också av att musicera? Om samband mellan musik och kognitiva förmågor och vad de kan bero på.* www.researchgate.net/profile/

[7] a a s 4

[8] **Dahlbäck, K.** (2011) *Musik och språk i samverkan. En aktionsforskningsstudie i årskurs 1.* Licentiatuppsats. Högskolan för scen och musik, Konstnärliga fakulteten, Göteborgs universitet.

[9] **Still, J.** (2011) *Musikalisk lärandemiljö: planerade musikaktiviteter i daghem.* Åbo Akademis förlag.

[10] **Ehrlin, A.** (2012) *Att lära av och med varandra. En etnografisk studie av musik i förskolan med flerspråkig miljö.* Avhandling. Örebro Universitet. Örebro Studies in Music Education 7.

[11] **Dahlbäck , K.** (2011, s 58)

[12] Fonem betyder enligt SAOL ”särskiljande språkljud”.

[13] **Ehrlin, A.** (2012)

[14] **McAllister, A. & Södersten, M.** (2007) Barnröstens utveckling. I G. Fagius (Red) *Barn och sång – om rösten, sångerna och vägen dit.* Studentlitteratur.

[15] **Jederlund, U.** (2011)

[16] **Tingbjörn,G.** (2000) Svenskans struktur i tvärspråklig belysning I: Skolverket. *Att undervisa elever med svenska som andraspråk: ett referensmaterial* 2, omarbetad upplaga (2000) Stockholm: Statens skolverk. LegiLexi (u å) Elever med svenska som andraspråk. legilexi.org

[17] **Jederlund, U.** (2011, s 120)

[18] En utförligare och illustrerad förklaring av begreppen puls, takt och rytm finns i **Westin, B.** (2020, s 128-130). *Musik som kunskapsområde.* I **Ehrlin, A.** (Red) *Estetiska uttrycksformer i teori och praktik.* Bild-, drama- och musikdidaktik. Liber.

[19] **Uddén, B.** (2004) *Tanke – visa – språk. Musisk pedagogik med barn.* Studentlitteratur.

[20] **Nivbrant Wedin, E.** (2013) *Utveckla språket med musik – rörliga rytmer och toner att ta på.* Isaberg Förlag.

[21] **Vesterlund, M.** (2015, s 39) *Musikspråka i förskolan med musik, rytmik och rörelse.* Liber.

[22] **Vesterlund, M.** (2015), **Benckert, S.** (2000) *Flerspråkiga barn i förskolan – hur gör man?* I: Skolverket. *Att undervisa elever med svenska som andraspråk: ett referensmaterial.* 2, omarbetad upplaga. (2000). Stockholm, Statens skolverk.

[23] **Ladberg, G.** (2022) *Pedagogik och språk.* www.ladberg.se/rorelser-for-inlarning

[24] **Don Lind, H.** (2007) Musik och rörelse hör ihop. I G. Fagius (Red) *Barn och sång – om rösten, sångerna och vägen dit.* Studentlitteratur.

[25] **Bohlin, U.** (2014, s 76) Rytmik i förskolan. I Y. Holmberg (Red) *Röstrött, musik på barns villkor.* Gehrmans musikförlag.

[26] a a s 98

[27] **Ehrlin, A.** (2012)

[28] **Ladberg, G.** (2022)

[29] **Maltén, A.** (2002) *Hjärnan och pedagogiken – ett samspel.* Studentlitteratur.

[30] **Grahn, M.** (2005, s 197-198) *Musernas visk-*

ningar förr och nu. En studie av det musiska och inriktningen musiskt lärande. En teoretisk analys samt ett empiriskt bidrag från lärar utbildningen. Doktorsavhandling. Linköpings universitet. **Grahn, M.** (2007a, s 63). *Begreppet musisk och inriktningen Musiskt lärande.* **I M. Grahn & C. Öfverström** (2007) *Musiskt lärande – ett förhållningssätt för alla lärare.* Skapande vetande 52, Linköpings universitet.

[31] **I Hallensten, A-K.** (2022, s 3) *Hjärnforskare: Därför är skapandet nödvändigt i skolan.* I Ämnesläraren. Lärarförbundet. www.lararen.se

[32] **Calissendorff, M.** (2005) *Om man inte vill spela, då blir det jättesvårt: en studie av en grupp förskolebarns musikaliska lärande i fiolspel.* Doktorsavhandling Örebro universitet.

[33] **Bohlin, U.** (2014)

[34] **Grahn, M.** (2007b, s 12) Inledning. I M. Grahn & C. Öfverström (2007) *Musiskt lärande – ett förhållningssätt för alla lärare.* Skapande vetande 52, Linköpings universitet.

[35] **Björkvold, J-R.** (2005, s 39) D*en musiska människan.* Runa Förlag.

[36] **Quintillianus M. F.** (u å) sv.wikipedia.org

[37] **Uddén, B.** (2004, s 37)

[38] **Jederlund, U.** (2011, s 151 & s 203ff)

[39] **Vesterlund, M.** (2015, s 33)

[40] **Grahn, M.** (2005); **Grahn, M.** (2007a)

[41] **Uddén, B.** (2004, s 36)

TIPS PÅ LITTERATUR:

Ehrlin, A. (Red) (2020) *Estetiska uttrycksformer i teori och praktik. Bild-, drama- och musikdidaktik.* Liber.

Fagius, G. (Red) (2007) *Barn och sång – om rösten, sångerna och vägen dit.* Studentlitteratur.

Förskolan Bikupan (ht 2012 – vt 2013) *In genom örat och ut genom handen – att göra det hörbara synligt genom kollektivt lärande.* Östersund.

Förskoleforum (2022) *Språkutveckling.* www.forskoleforum.se

Holmberg, Y. (Red) (2014) *Rösträtt. Musik på barns villkor.* Gehrmans musikförlag.

Holmberg, Y. (2017) *Musikskap i förskolan – Musikstunder ur ett didaktiskt perspektiv.* Liber.

Jederlund, U. (2011) *Musik och språk. Ett vidgat perspektiv på barns språkutveckling och lärande.* Liber.

LegiLexi (u å) *Elever med svenska som andraspråk.*

Lindgren, N. & Öhrström, L. (1979) *Musik med barn.* Musiklådans förlag. Tredje omarbetade upplagan.

Moberger, B. (Red) (2006) *Förskolan är framtidens arbetsplats.* Myndigheten för skolutveckling. www.skolverket.se

Nivbrant Wedin, E. (2013) *Utveckla språket med musik – rörliga rytmer och toner att ta på.* Isaberg förlag.

Specialpedagogiska skolmyndigheten (2022) *Studiepaket språkstörning.* Isaberg förlag. www.spsm.se

Wallenberg, A. & Strutz, M. & Jonsson, O. (2022) *Småspråkarna. Språklekar, sånger och ramsor för 0-3 år.* Bonnier Carlsson. (även fakta om barns språkutveckling).

Vesterlund, M. (2015) *Musikspråka i förskolan med musik, rytmik och rörelse.* Liber

TRADITION I NY TON

Att ta vara på erfarenheter och föra dem vidare till gagn för fler barn var målet. Nu är vi i mål. Initiativtagaren till Små barns skapande, Camilla Sarner, reflekterar över då och nu.

Sedan länge vet vi att det musikaliska lärandet börjar samtidigt som språket utvecklas, i två-treårsåldern. Men det är inte alla barn förunnat att börja musicera så tidigt. Finns musiken i hemmet är det självklart. Privata skolor som Suzukiföreningar och barnkörer är bara för vissa.

När vi i uppbyggnaden av El Sistema Sverige var i Venezuela blev vi varse just detta med de små barnen, hur mycket de kan utvecklas musikaliskt bara de får chansen, tiden och platsen. Redan vid två års ålder får barn lära sig att sjunga och spela på fritiden i så kallade núcleos.

Resultaten är överväldigande och så tydliga. Vilken kapacitet barn har att utvecklas musikaliskt under sina första levnadsår! Vi fångade upp kreativa arbetssätt med inspiration från såväl Dalcroze rytmikmetod, Kodály, Suzuki, Reggio Emelias filosofi, lokala folkliga traditioner med mera och upptäckte ett genomarbetat arbetssätt på alla nivåer med intressanta nyskapande moment som att bygga sina egna fioler.

En reflekterande fråga blev då, hur tillvaratar vi detta i vårt svenska musikutbildningssystem? Vi ville pröva dessa insikter i Sverige. Med befintlig kompetens sökte vi gjuta nytt liv i vår egen tradition som i hög grad rymmer dessa erfarenheter. Vi ville inspirera till nya samarbetsformer och gynna metodutveckling.

Kulturskolor och förskolor från norr till söder satte i gång att arbeta med dessa idéer, pedagoger och ledare berättade snart om fina resultat. Den verbala språkutvecklingen är kanske det viktigaste utifrån förskolans läroplan men den musikaliska utvecklingen är ett resultat i sig. Här föds också nya musiker som tar sina första steg på den musikaliska utbildningsvägen.

I min nuvarande roll som musikpedagogisk forskare undersöker jag villkoren i musikens fält och ställer frågan om hur bildningsvägen i musiken kan bli bredare, mer öppen och rymma fler. Tidigare forskning visar att en av de avgörande faktorerna för att senare i livet bli musiker är att översköljas av musik i unga år. Därför kan jag inte nog glädjas över att detta projekt, Små barns skapande, beviljades stöd av Allmänna arvsfonden. Tack!

Som initiativtagare till projektet vill jag också tacka medverkande kommuner, alla pedagoger och lärare i förskolor och kulturskolor som så generöst och ambitiöst delat med sig av sitt kunnande i denna lärobok. Jag vill tacka AB 3Droppar, under ledning av Malin Clausson, som hjälpt oss med just detta: språkutveckling.

Att sätta ord på och formulera vårt praktiska kunnande, strukturera upp det till denna digitala bok du nu läser. Till dig som läser och lyssnar, nu är det bara att sätta i gång, på fler platser, hemma i vardagsrummet, i förskolan eller var helst det passar att leka, spela och sjunga eller bygga, måla och dansa.

Med barnet och musiken i centrum finner vi former för samarbeten som ger utrymme för fler barn att starta sina liv med musik.

CAMILLA SARNER *doktorand, Högskolan för scen och musik, Göteborgs universitet*

TACK:

✓ **Camilla Sarner** för initiativet.
✓ **Margaretha Grahn** för handfast projektledning.
✓ Familjen **Tsiouris Runte** i Örebro för den personliga berättelsen.
✓ **Malena Stadigs** för notblad och illustrationer.
✓ **Ulf Jederlund**, Specialpedagogiska institutionen vid Stockholms universitet, för inspiration.
✓ **Symbolbruket** för printbara bildstöd.
✓ Medverkande musik- och förskolepedagoger samt processledare för samlad kunskap:
MOTALA: **Sara Englund Eckerbom**, **Helena Hennings**, **Christina "Fiffi" Olsson**, **Sofie Haraldsson**, **Maria Hovlund**, **Christine Rishaug Hellman** och **Anneli Stolt**.
GÖTEBORG: **Teresa Hedborg**, **Paul Hedman**, **Katarina Björklund**, **Cecilia Thorén**, **Anki Wallgren Ebonsdotter**, **Ulrica Boije** och **Katarina Zupancic**.
MÖLNDAL: **Charlott Beckstrand**, **Ellen Hallin**, **Suvi Tönkyrä Runsteen** och **Jon Wallner**.
ÖREBRO: **Joanna Lysén**, **Sofia Medin Lindström**, **Maria Augustsson Backman**, **Birgitta Jonsson**, **Disa Filmberg** och **Linda Frohm**.

Till sist vill vi rikta vårt största tack till alla **barn** och **familjer** som deltagit och därmed förverkligat projektet Små barns skapande.

KÄLLOR:

Källor och fotnoter med länkar på sidorna 75 och 76.

FINANSIERAT AV:

MED STÖD FRÅN ALLMÄNNA ARVSFONDEN

PRODUCERAT AV:

text bild form
AB 3DROPPAR
www.tredroppar.com

Hej, va kul att se dig

Börje Ring

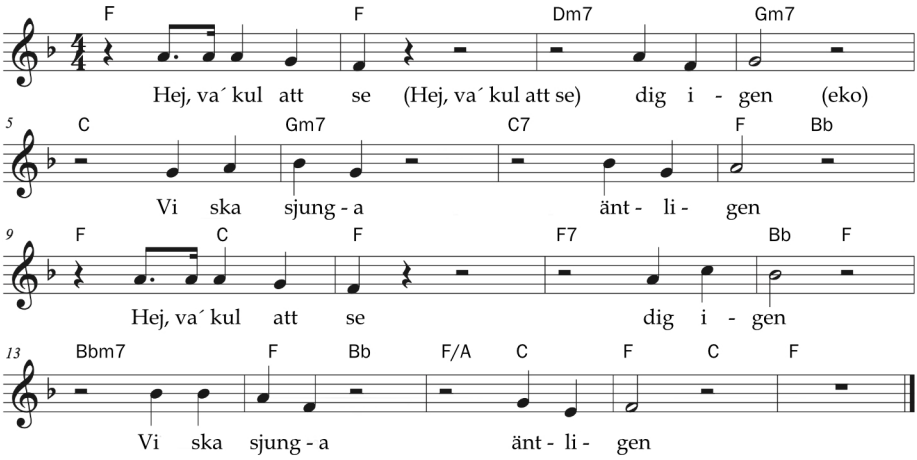

Bild: Malena Stadigs

Valpen min

Gullan Bornemark

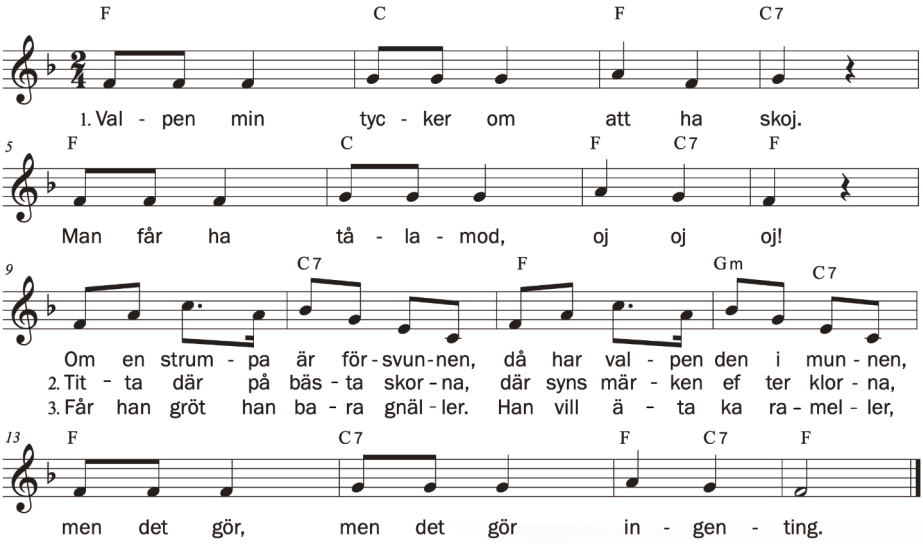

Bild: Malena Stadigs

Pyttipanna sväng

Charlott Beckstrand

C C/E F F/G G7 C C/D C/E F F/G G7
Kropp-en sväng - er. Hjär - tat ban - kar. Spe-la rytm - er i en rad.

5 C C/E F F/G G7 C C/D C/E F G7 C
Pytt i pann - a glass och pepp - ar. Spe-la gör att man blir glad.

9 B♭ F B♭ G7
Vill du va med i vårt gäng? Häng ba-ra med i vårt PYTT I PAN NA SVÄNG! Yeh!

13 C C/E F F/G G7 C C/D C/E F F/G G7
Kropp-en sväng - er. Hjärt-tat ban - kar. Spe-la rytm - er i en rad.

17 C C/E F F/G G7 C C/G C/E F G7 C
Pytt i pann - a glass och pepp - ar. Spe-la gör att man blir glad.

21 A A/C♯ D D/E E7 A A/C♯ E7

25 A A/C♯ D D/E E7 A A/C♯ E
piano

29 A A/C♯ D D/E E7 A A/C♯ D E7 A
piano

Pyttipanna, pyttipanna

Charlott Beckstrand

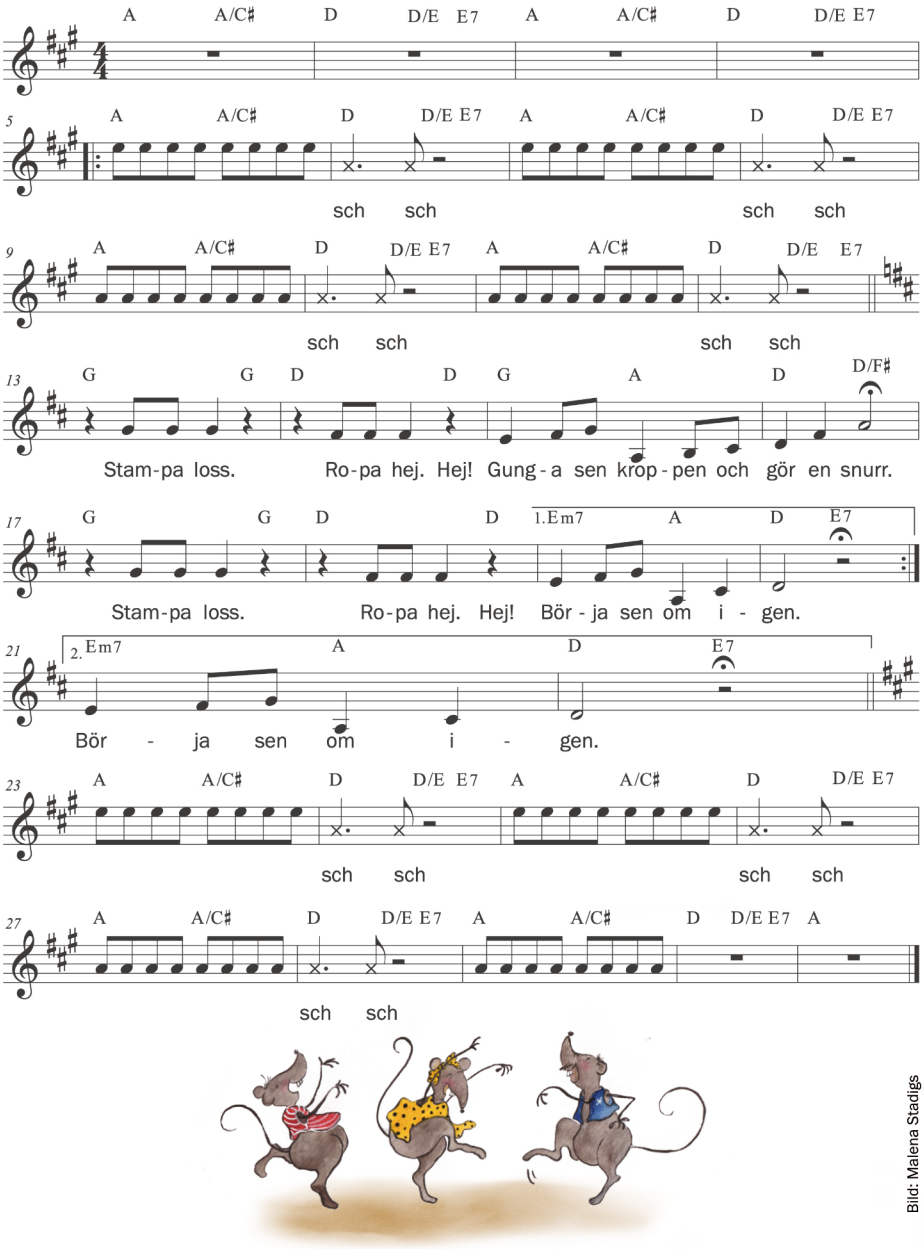

Bild: Malena Stadigs

Hej vädret

Jujja & Tomas Wieslander
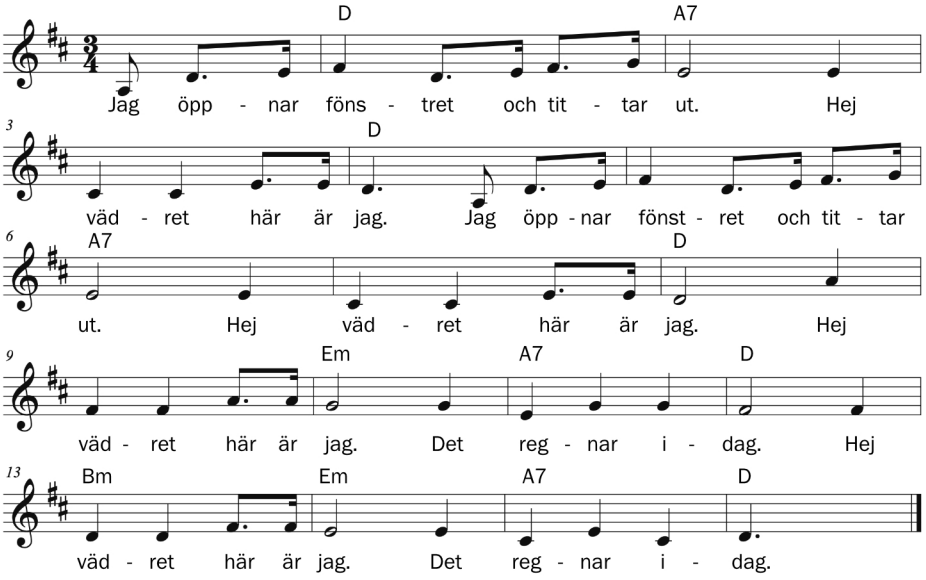

Bild: Malena Stadigs

Hej barn

Okänd

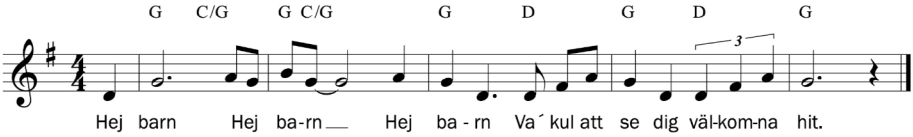

Bild: Malena Stadigs

Nu spelar vi orkester

El Sistema Venezuela
Svensk text: Lina Molander Ekström

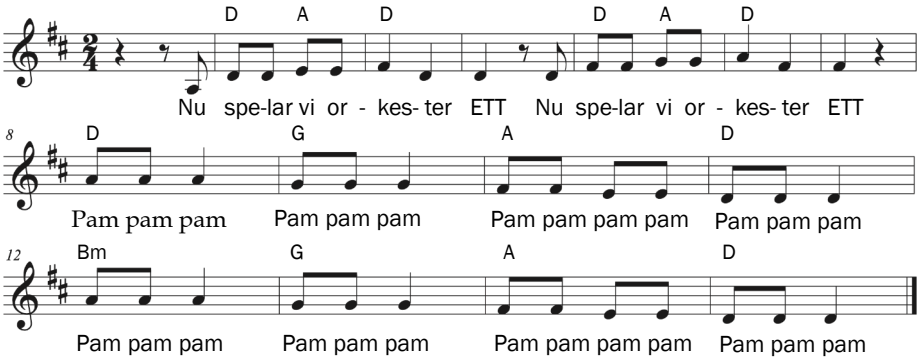

Bild: Malena Stadigs

Trumlek

Helena Hennings

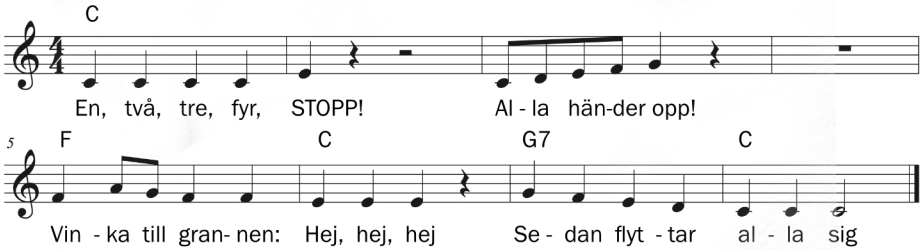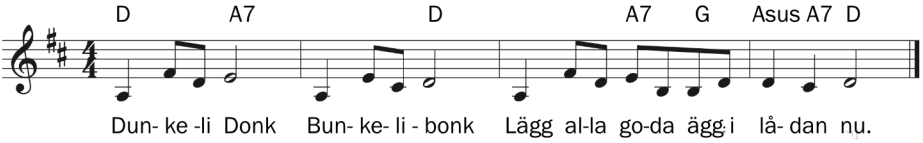

Bild: Malena Stadigs

Dunkeli-Donk

Text och musik: Göran Berg och Ewa J Kristeberg

Blommor och kärlek

Text: Adam Andersén, År 2 Rannebergsskolan
Musik: Ewa J. Kristeberg
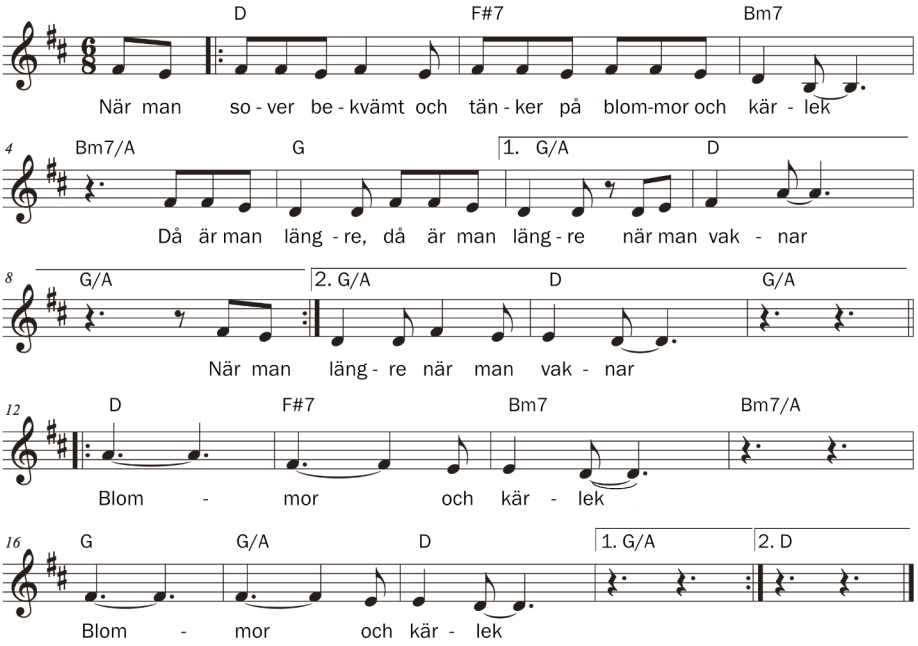

Bild: Malena Stadigs

En gång regnade det barn

Text: Tariq Aljasari
Musik: Tariq & Magnus Pettersson

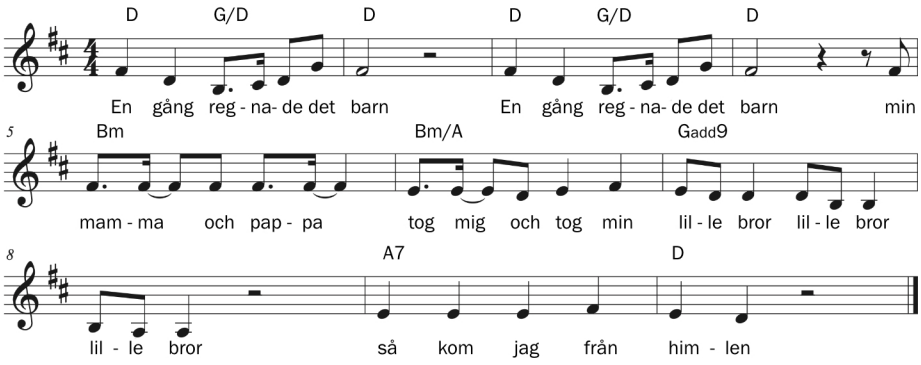

Bild: Malena Stadigs

Kännarblues

Ingrid Welén
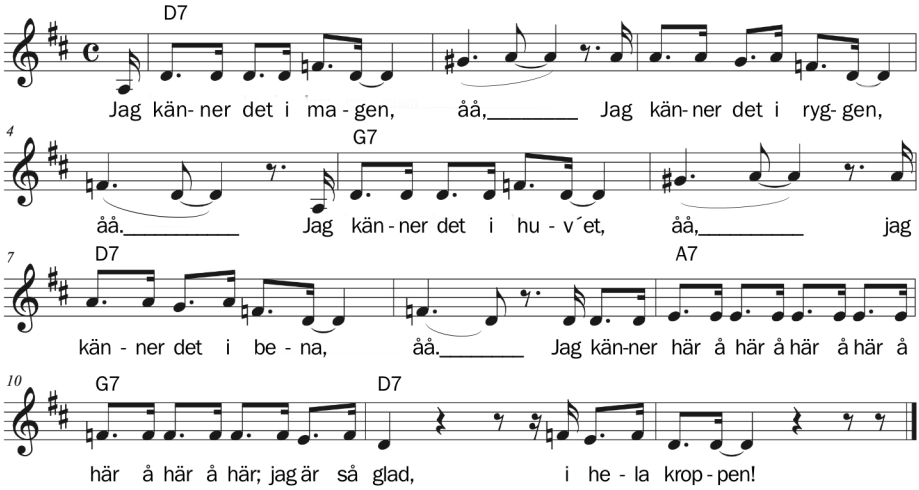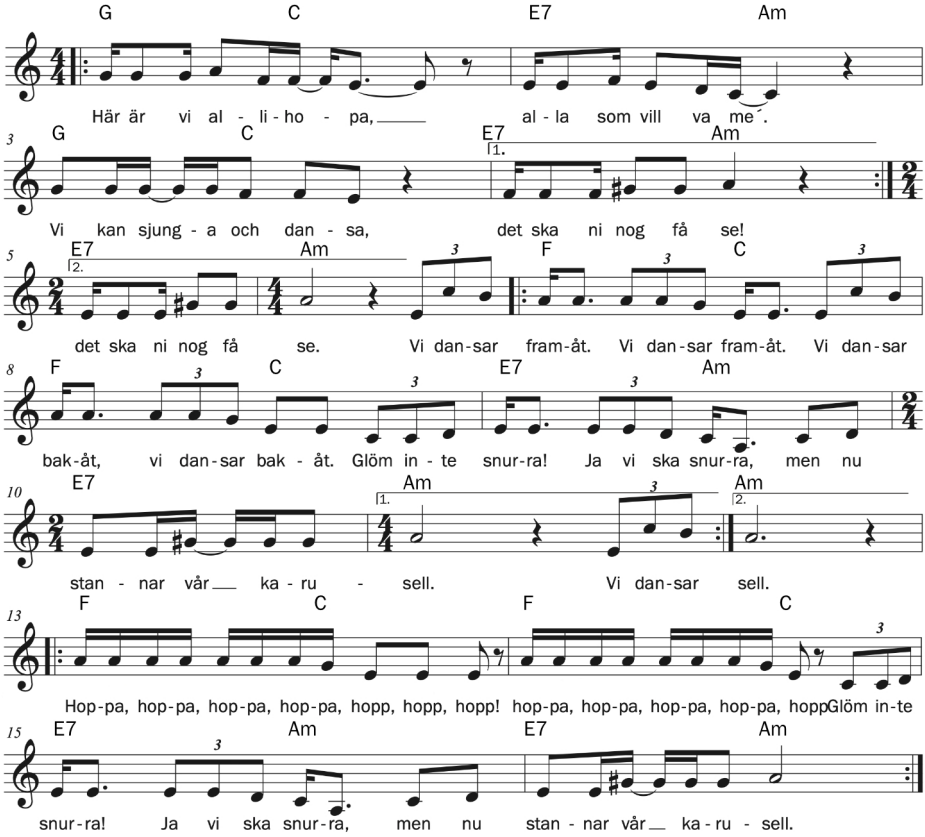

Bild: Malena Stadigs

Här är vi allihopa

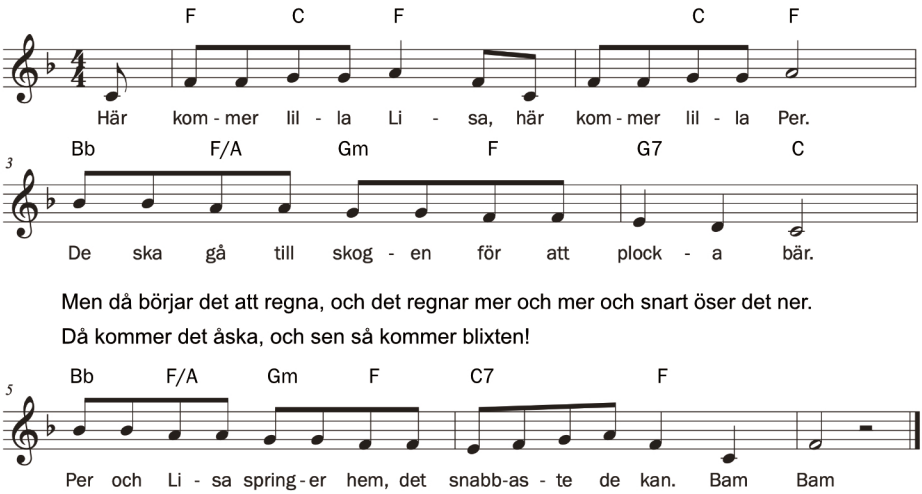
Melodi från Sydamerika
Text: Inga, Krille, Mats, Cattis

Per och Lisa

Text: Okänd
Musik: Helena Hennings

Men då börjar det att regna, och det regnar mer och mer och snart öser det ner.
Då kommer det åska, och sen så kommer blixten!

Vi trummar på...

Helena Hennings
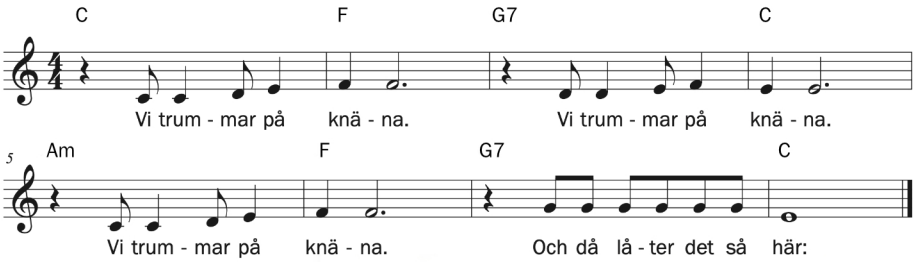

Bild: Malena Stadigs

Blinka lilla stjärna

Okänd
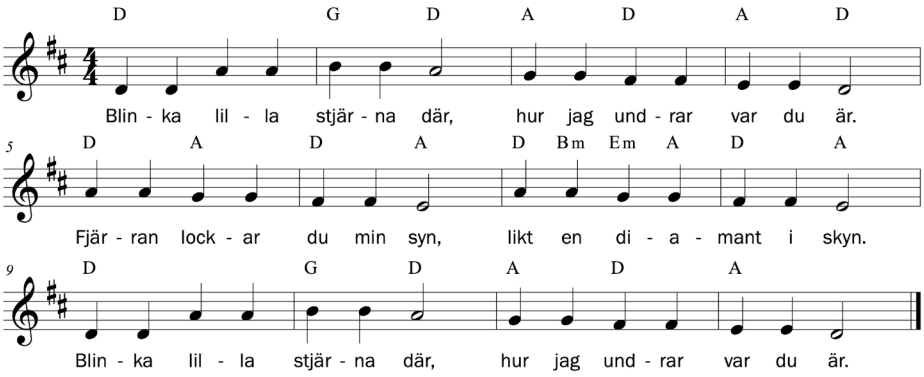

Bild: Malena Stadigs

Välkommen hit!

Ellen Hallin
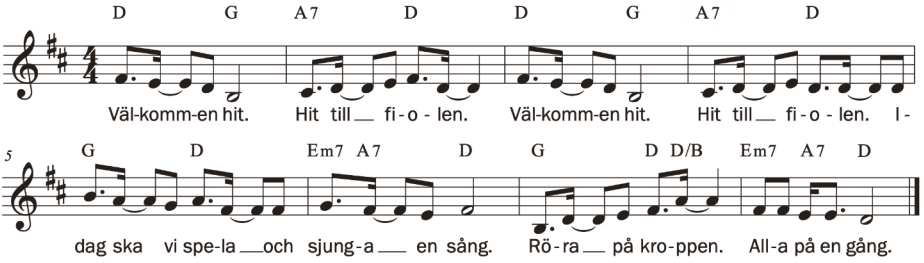

Bild: Malena Stadigs

Spela på

Josbel Puche El Sistema Venezuela
Svensk text: Lina Molander Ekström
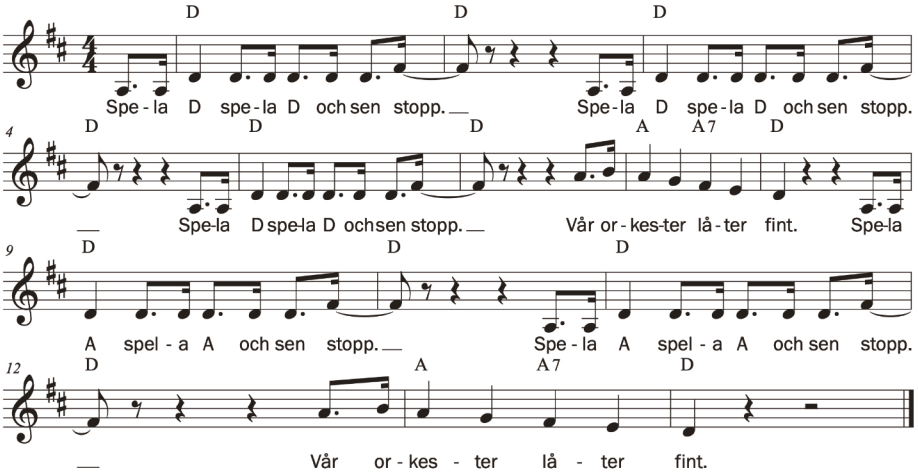

Bild: Malena Stadigs

Jag gillar julen

Upphovsman okänd
Bearbetning och ny text: Charlott Beckstrand
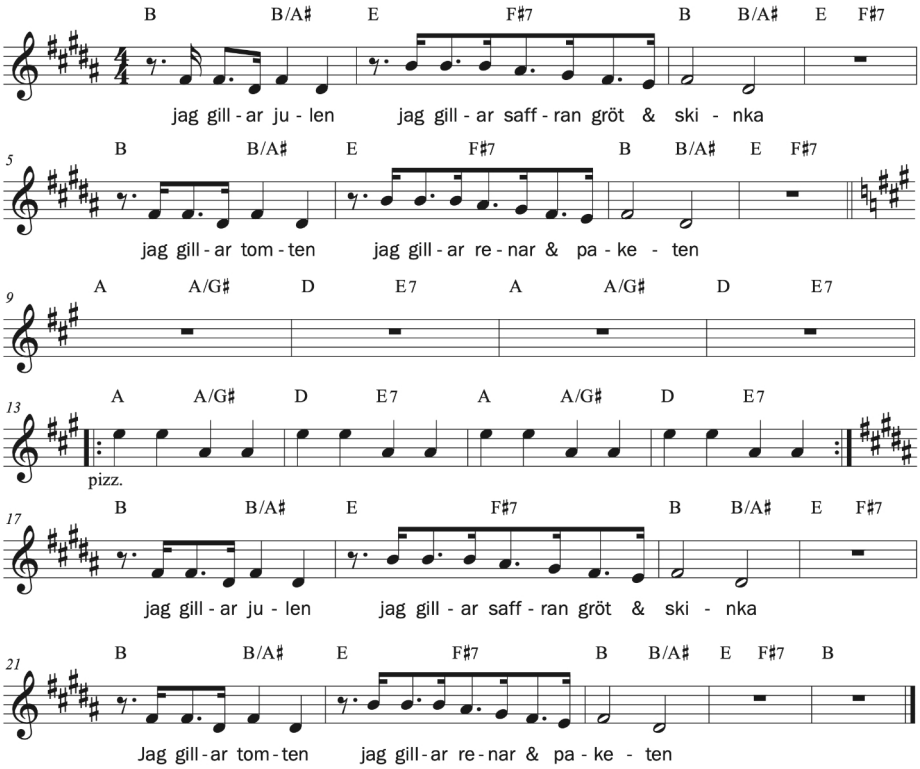

Bild: Malena Stadigs

Tack för idag

Maria Brengesjö

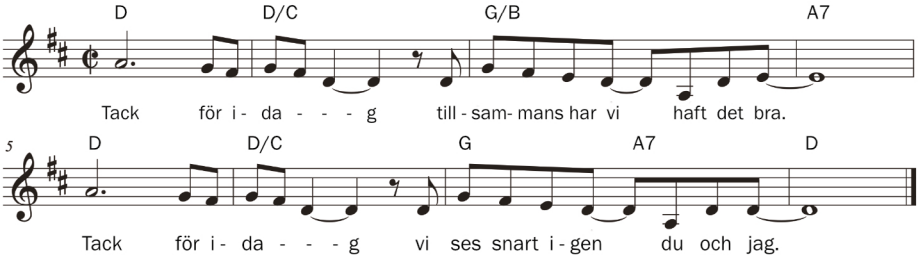
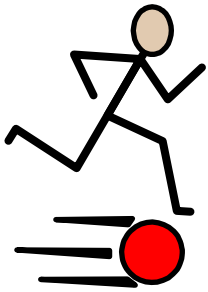

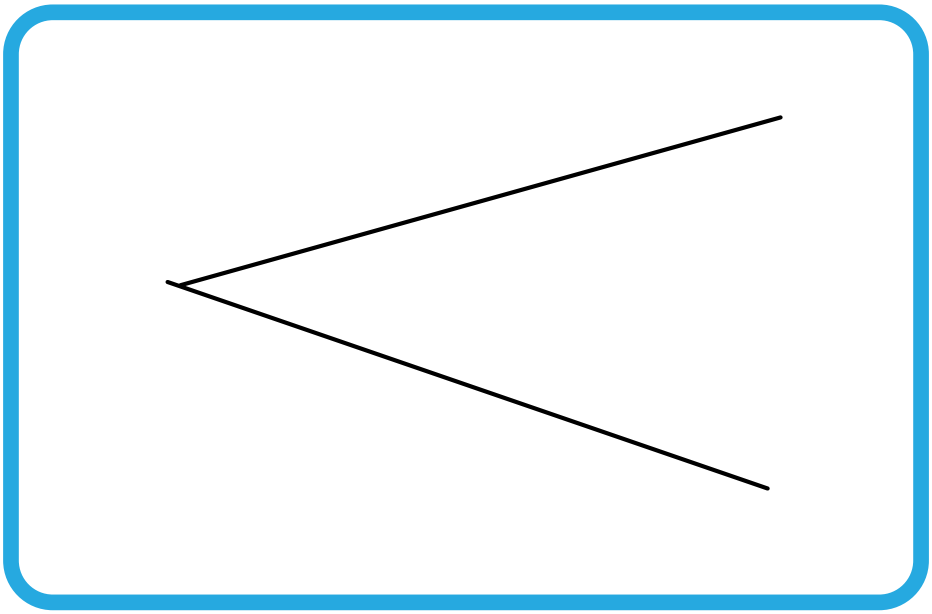

Bild: Malena Stadigs

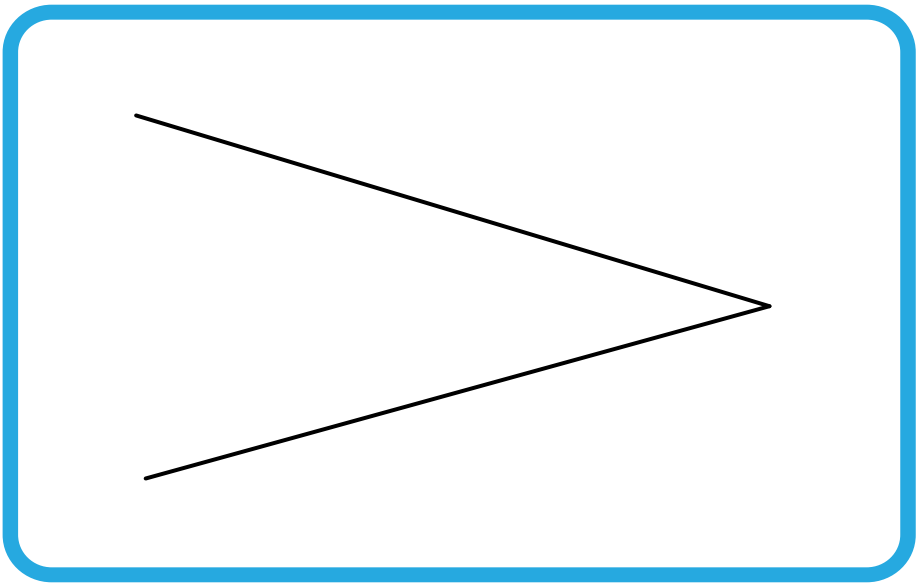

acc

ACCELERANDO

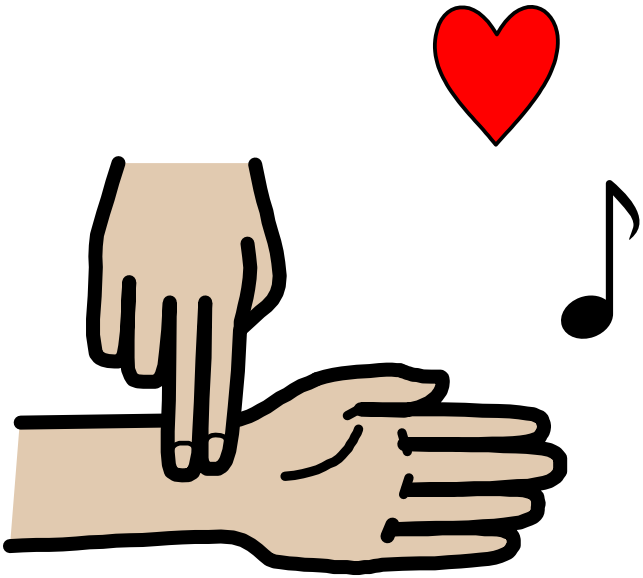
CRESCENDO

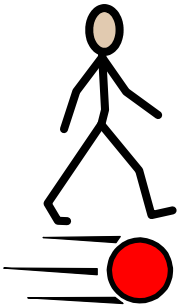
DIMINUENDO

DIRIGENT

PULS

rit

RITARDANDO

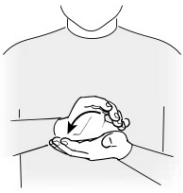

januari

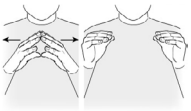

februari

mars

april

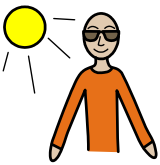

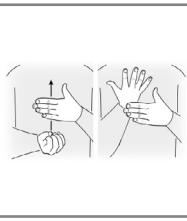

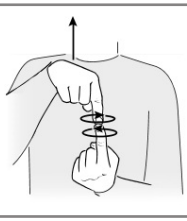

maj

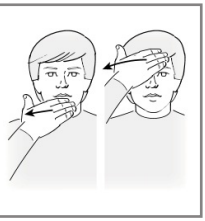

juni

juli

augusti

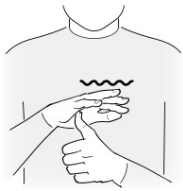

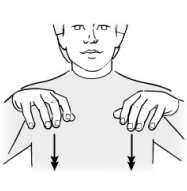

september

oktober

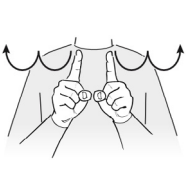

november

december

Petronella

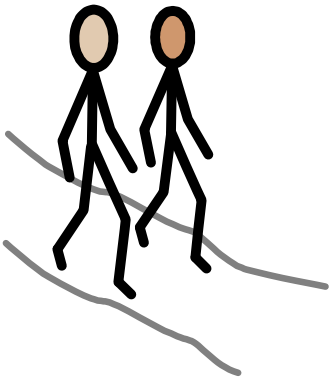
Plaskeby

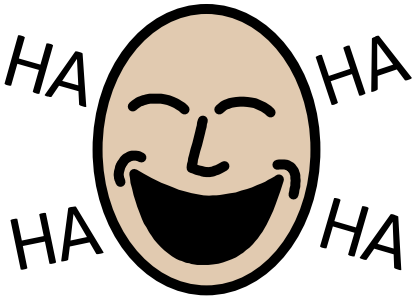
det är dags

paraply

traska

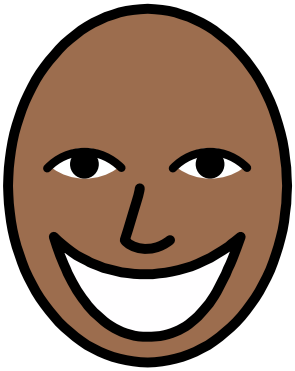
kul

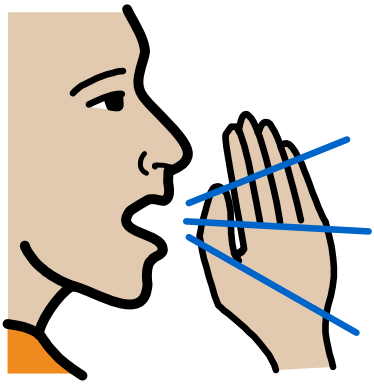
plaska

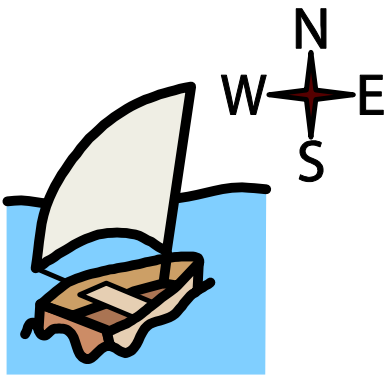
jul

glada

ropa

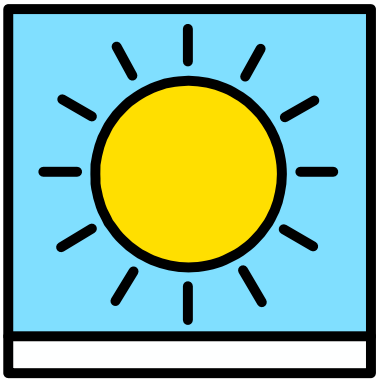
segla

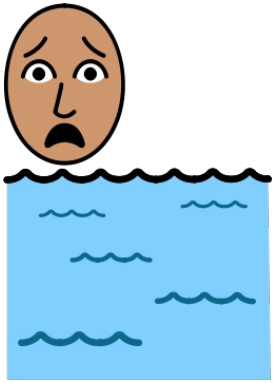
galosch

hela natten

ljusan dag

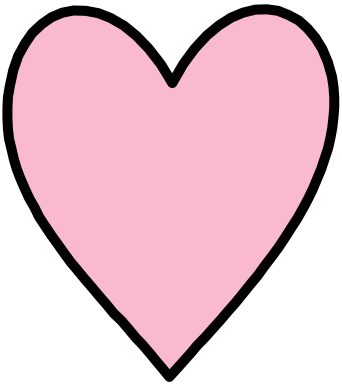
rädd för vatten

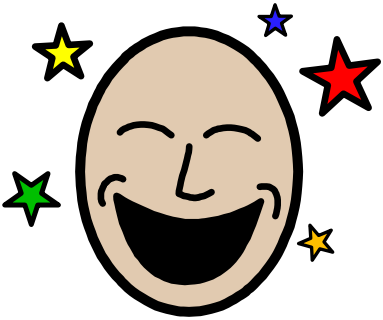
inte jag

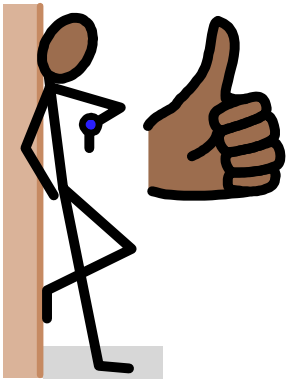
valpen

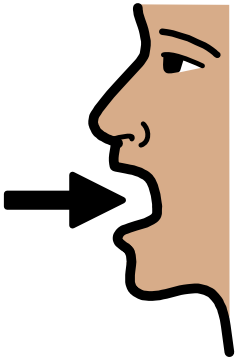
tycker om

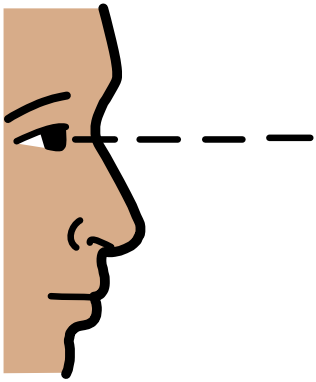
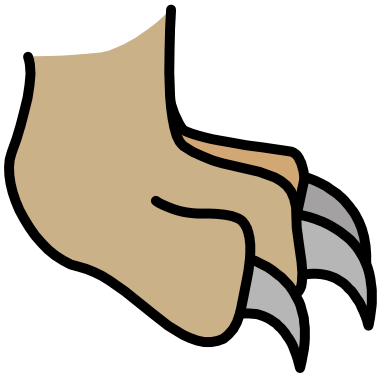

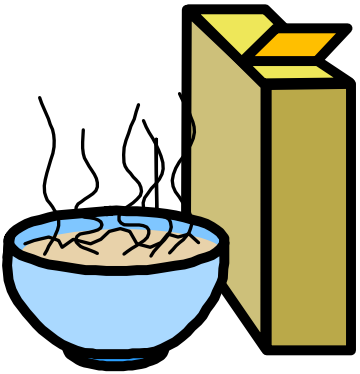
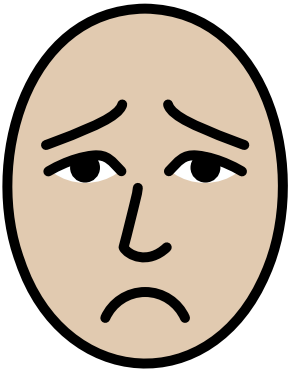
skoj

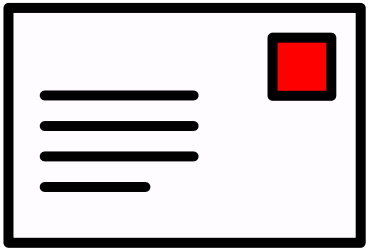
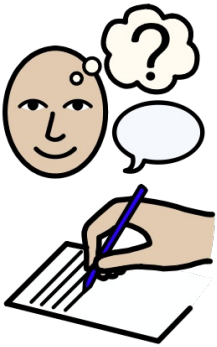

tålamod

 strumpa försvunnen	 valpen
 i munnen	 det gör ingenting

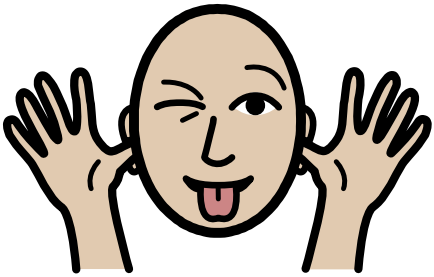
 titta	 skorna
 klorna	 det gör ingenting

 gröt	 gnäller
 karameller	 det gör ingenting

 posten	 brevet
 gissa skrev	 det gör ingenting

natten

stollen

jagar gummibollen

det gör ingenting

saffron
SAFFRON

